

Міністерство освіти та науки України
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя
Факультет психології та соціальної роботи
Кафедра дошкільної освіти

01 освіта

012 дошкільна освіта

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття освітнього ступеня магістр

***«Розвиток у дітей 5-го року життя художньо-естетичної
творчості засобами нетрадиційних технік малювання»***

студентки **Кики Людмили Михайлівни**

Науковий керівник: Кононко Олена Леонтіївна,
докт. психол. наук, професор

Рецензенти:

канд., психол. наук, доцент

Пісоцький О. П.

док. педагог. наук, професор

Турчин Т. М.

Допущено до захисту

Завідувачка кафедри

м. Ніжин - 2020

Анотація. Тема магістерської роботи «Розвиток у дітей 5-го року життя художньо-естетичної творчості засобами нетрадиційних технік малювання» досліджувалася на теоретичному та емпіричному рівнях. Результати вивчення представлені у трьох розділах роботи. На теоретичному рівні обґрунтована проблема розвитку художньо-естетичної творчості дошкільників, зокрема: проаналізовано стан вивчення проблеми розвитку феномену творчості у дошкільників у психолого-педагогічних дослідженнях; здійснено огляд та відповідну аналітичну роботу над джерельною базою з вивчення проблеми розвитку художньо-естетичної творчості засобами нетрадиційних технік малювання у дітей п'ятого року.

Для розв'язання емпіричних завдань дослідження, розроблена програма й методика констатувального, формувального й контрольного етапів педагогічного експерименту. Розроблені критерії, показники та рівні сформованості розвитку художньо-естетичної діяльності засобами нетрадиційних технік малювання на основі виділених та обґрунтованих педагогічних умов.

Ключові слова: творчість, художньо-естетична творчість дошкільника, образотворчість, нетрадиційні техніки малювання.

Annotation. The theme of the master's thesis "development of artistic and aesthetic creativity in children of the 5th year of life by means of non-traditional drawing techniques" was studied at the theoretical and empirical levels. The results of the study are presented in three sections of the paper. At the theoretical level, the problem of developing artistic and aesthetic creativity of preschool children is substantiated, in particular: the state of studying the problem of developing the phenomenon of creativity in preschool children in psychological and pedagogical research is analyzed; the review and corresponding analytical work on the source base for studying the problem of developing artistic and aesthetic creativity by means of non-traditional drawing techniques in children of the fifth year was carried out.

To solve the empirical problems of the study, a program and methodology of the ascertaining, forming and control stages of the pedagogical experiment have been developed. Criteria, indicators and levels of formation of the development of artistic and aesthetic activities by means of non-traditional drawing techniques are developed on the basis of selected and justified pedagogical conditions.

Keywords: topic of the master's thesis "development in children of the 5th year of life keywords: creativity, artistic and aesthetic creativity of a preschool child, visual arts, non-traditional drawing techniques.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ ХУДОЖНЬО-ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ 5-ГО РОКУ ЖИТТЯ ЗАСОБАМИ НЕТРАДИЦІЙНИХ ТЕХНІК МАЛЮВАННЯ	10
1.1. Проблема творчості та художньо-творчої діяльності у науці.....	10
1.2. Художньо-творча діяльність та її особливості у дошкільному віці. . . .	16
1.3. Нетрадиційні техніки малювання як чинник розвитку художньо-творчої діяльності дітей 5 -го року життя.....	21
Висновки до розділу 1.....	27
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ХУДОЖНЬО-ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ 5-ГО РОКУ ЖИТТЯ У КОНТЕКСТІ НЕТРАДИЦІЙНИХ ТЕХНІК МАЛЮВАННЯ	29
2.1. Методика та процедура дослідження художньо-творчої діяльності дітей 5-го року життя.....	29
2.2. Аналіз рівнів розвитку художньо-естетичної творчості дітей 4 -5 років в умовах ЗДО.....	36
2.3. Визначення ролі педагогів і батьків у розвитку художньо-естетичної творчості дітей 4-5 років.....	47
Висновки до розділу 2.....	53
РОЗДІЛ 3. СИСТЕМА РОБОТИ З ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОЇ ТВОРЧОСТІ П'ЯТОГО РОКУ ЖИТТЯ ЗАСОБАМИ НЕТРАДИЦІЙНИХ ТЕХНІК МАЛЮВАННЯ В УМОВАХ ДОШКІЛЬНОГО ЗАКЛАДУ ОСВІТИ	55

3.1 Педагогічні умови оптимізації розвитку художньо-творчої діяльності дітей 4 -5 років в умовах ЗДО	55
3.2.Програма оптимізації художньо-естетичної творчості дітей п'ятого року життя умовах ЗДО засобами нетрадиційних технік малювання	66
3.3.Оцінка ефективності системи формувальних впливів.	77
Висновки до розділу 3	84
ВИСНОВКИ	85
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	90
ДОДАТКИ	96

ВСТУП

Актуальність теми. У суспільстві завжди цінується людина, яка здатна виконувати діяльність неординарними способами, застосовує творчий підхід задля досягнення намічених цілей, виявляючи при цьому самостійність. У дошкільному віці зростає інтерес дитини до малювання, яке належить до художньо-творчої діяльності. Саме у цьому виді активності вдосконалюються особистісні можливості дітей і, водночас, розвивається сама художньо-творча діяльність. Початок її динаміки припадає на молодший дошкільний вік. Саме тому особливої актуальності набуває питання пошуку чинників її становлення та вдосконалення, серед яких, на нашу думку, особливу роль відіграють нетрадиційні техніки малювання, які надзвичайно користуються попитом у дітей 5 -го року життя.

Проблема розвитку художньо-естетичної творчості дітей піднімається у Базовому компоненті дошкільної освіти України як нормативному документі та програмах дошкільної освіти. У документах акцентується увага на необхідності художньо-естетичного розвитку удошкільників п'ятого року життя творчих можливостей, опанування ними творчими видами діяльності, серед яких чільне місце посідає образотворча, зокрема малювання.

У науці інтерес дослідників до художньо-творчої діяльності реалізується через низку досліджень. Зокрема ряд фахівців основою цього роду активності вважають творчі здібності у руслі загального інтелекту (Дж. Гілфорд, Р. Стенберг, Я. Пономарьов, В. Дружинін, Д. Богоявленська, М. Холодна, М. Подд'яков та ін.). Натомість інші науковці її основою вважають обдарованість (В. Моляко, О. Музика, О. Кульчицька, О. Матюшкін, О. Савенков та ін.). Малювання як творчу діяльність та малюнок як його продукт досліджували М. Кириченко, І. Кириченко, В. Кузін та ін. Художньо-творчу діяльність у дітей дошкільного віку, зокрема

образотворчість вивчали Н. Ветлугіна, В. Мухіна, В. Космінська, Т. Казакова, Т. Комарова, Н. Сакуліна, О. Корчинова, Г. Сухорукова, О. Дронова та ін.

На сьогодні особливо актуальним є дослідження впливу нетрадиційних технік малювання на вдосконалення художньо-творчої діяльності. До окремих аспектів цієї проблеми звертаються І. Ликова, Н. Горошко, О. Федієнко, О. Корчинова, В. Котляр, О. Терещенко, Г. Швайко, Л. Шульга та ін. Проте питання розвитку художньо-творчої діяльності дітей 5 -го року життя нетрадиційними техніками малювання є мало дослідженим. Саме тому темою нашого магістерського дослідження є: *«Розвиток у дітей 5-го року життя художньо-естетичної творчості засобами нетрадиційних технік малювання»*.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати й емпірично перевірити педагогічні умови та методи розвитку у дітей 5 –го року життя художньо-естетичної творчості засобами нетрадиційних технік малювання.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати стан розробки проблеми художньо-естетичної творчості у науці в цілому та у дітей середнього дошкільного віку зокрема.
2. З'ясувати вплив на художньо-естетичну творчість нетрадиційних технік малювання як складових образотворчої діяльності дітей 5 -го року життя.
3. Визначити критерії, показники та компоненти художньо-естетичної творчості та схарактеризувати рівні її розвитку у молодших дошкільників
4. Розробити систему роботи та перевірити її ефективність щодо розвитку художньо-естетичної діяльності дітей 5-го року життя в умовах дошкільного закладу.

Об'єкт дослідження: розвиток художньо-естетичної творчості дітей 5-го року життя засобами нетрадиційних технік малювання.

Предмет дослідження: педагогічні умови та методи розвитку художньо-естетичної творчості дітей 5-го року життя засобами нетрадиційних технік малювання.

Гіпотеза дослідження. Ефективність розвитку художньо-естетичної творчості 4-річних дітей підвищиться за дотримання наступних умов:

- розширення уявлень дітей про нетрадиційні техніки, їх сутність, види та значення у створенні зображень на малюнках;
- вправлення дітей 5-го року життя в умінні створювати художні образи за допомогою нетрадиційних технік малювання;
- збагачення уявлень та умінь педагогів і батьківщодо використання в освітньому процесі нетрадиційних технік малювання з метою розвитку художньо-естетичної творчості малюків.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять: вчення про творчість та її роль у житті людини (Л. Термен, Дж. Гілфорд, В. Пономарьов, В. Пушкін, В. Дружинін, М. Холодна, Д. Богоявленська, В. Моляко та ін.); положення про художньо-естетичну творчість дітей дошкільного віку (Л. Виготський, Н. Ветлугіна, В. Кириченко, Т. Комарова, Т. Сакуліна, О. Савенков та ін.); ідеї про особистість та закономірності її розвитку (Б. Ананьєв, І. Бех, О. Леонт'єв, С. Максименко та ін.); положення вікової психології про закономірності розвитку дітей раннього та дошкільного віку (Л. Виготський, О. Запорожець, О. Кононко, М. Лісіна, В. Мухіна та ін.); положення про роль діяльності у формуванні дитячої особистості на ранніх етапах онтогенезу (С. Рубінштейн, О. Леонт'єв, О. Запорожець, Д. Ельконін та ін.); підходи до розвитку художньо-естетичної творчості дітей нетрадиційними техніками малювання (О. Ликова, О. Дронова, Г. Сухорукова, та ін.).

Під час виконання дослідження нами було використано комплекс методів:

теоретичні (аналіз, синтез, класифікація, систематизація, конкретизація);

емпіричні (спостереження, анкетування, бесіду, педагогічний експеримент);

методи кількісної та якісної обробки даних.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що:

уперше визначено сутність поняття «художньо-естетична творчість дитини п'ятого року життя» як реалізованої здатності виявляти елементи вигадки, оригінальності, фантазії в образотворчій діяльності завдяки використанню нетрадиційних технік малювання; критерії, показники та рівні розвитку у дітей 4 -5 років художньо-естетичної творчості; педагогічні умови та методи оптимізації процесу розвитку у дітей молодшого дошкільного віку художньо-естетичної творчості

уточнено зміст поняття «художньо-естетична творчість дітей 5-го року життя», методи діагностики та розвитку в них засобами нетрадиційних технік художньо-естетичної творчості у малюванні;

розширено та доповнено зміст понять «образотворча діяльність», «малювання», «нетрадиційні техніки малювання», «розвиток художньо-естетичної діяльності»;

розроблено та апробовано систему роботи з вдосконалення розвитку художньо-естетичної діяльності молодших дошкільників засобами нетрадиційних технік малювання, *удосконалено* форми і методи впливу в означеному напрямку

Практичне значення одержаних результатів полягає в упровадженні в педагогічну практику (перерахувати розробки методичного характеру. Результати дослідження можуть бути використані студентами, магістрантами для підвищення компетентності щодо науково-практичного оволодіння.

Апробація результатів дослідження. *Взято участь у конференції:* Сучасне дошкілля: актуальні проблеми, досвід, перспективи розвитку (листопад 2020 р., м. Ніжин, НДУ ім. М. Гоголя).

Наукові статті : Кика Л. Образотворче мистецтво як чинник розвитку творчих здібностей дітей дошкільного віку. *Збірник наукових статей*

учасників Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції студентів, магістрів та молодих науковців "Сучасне дошкілля: актуальні проблеми, досвід, перспективи розвитку" (23 жовтня 2020 року) / за заг. ред. проф. О. Л. Кононко. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2020. С. 169 - 174.

Структура роботи: магістерська робота складається зі змісту, вступу, трьох розділів із підпунктами, висновків до кожного розділу, загального висновку, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи __ сторінок, основного тексту – __ сторінок.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ ХУДОЖНЬО-ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ 5-ГО РОКУ ЖИТТЯ ЗАСОБАМИ НЕТРАДИЦІЙНИХ ТЕХНІК МАЛЮВАННЯ

1.1. Проблема творчості та художньо-естетичної діяльності у науці

Творчість у науці розглядають як суто людську ознаку. Увага науковців, дослідників постійно прикута до цього феномену. Незважаючи на підвищений інтерес до нього, однозначного трактування означена категорія не має. Зокрема, О. Степанов виділяє у ній два, пов'язані між собою аспекти: особистісний і процесуальний. При цьому автор наголошує, що це діяльність з притаманною їй високою мірою усвідомленості, результатом якої є значущі продукти людської культури. Науковець також підкреслює, що означена активність може реалізуватися як у теоретичному, так і у практичному планах [57, с. 357].

Я. Пономарьов, у свою чергу, наголошує на комплексності означеної проблеми у науці, суть якої, на його думку, полягає у її процесуальності, динамічності та створенні незвичного й нового. При цьому автор вказує на певну розбалансованість між метою і результатом творчого акту [53, с.29]. Власне сам феномен науковець визначає як складний цілісний процес, у якому важливу роль відіграє специфічний психологічний механізм (у його термінології механізм творчості), який утворюють як свідомі, так і несвідомі, зокрема інтуїція, елементи. Водночас, він зазначає, що на сучасному етапі це питання активно вивчається різними галузями науки й багатьма дослідниками, проте багато питань залишаються не з'ясованими.

Означену проблему вивчає і сучасний український дослідник В. Моляко через призму конструкторської діяльності. Він вказує на складові

творчості, до яких відносить: процес, результат, продукт, каталізатори й перешкоди й власне саму творчу особистість, її творчий потенціал. При цьому науковець говорить про те, що нині погляди дослідників збігаються у тому, що означений феномен є засобом адаптації і, водночас, звичним явищем буденності [39, с. 206]. Отже, творчість – один із засобів пізнання й перетворення світу.

В основному науковці вивчають творчість у контексті взаємозв'язку з інтелектом, загальними здібностями, творчим потенціалом, тобто беруть до уваги особистісний пласт. Так, А. Сабуров пов'язує ці явища між собою, наголошуючи, що в основу творчої особистості покладено інтелект, дивергентне й конвергентне мислення, а також певні риси. Зокрема він зазначає, що творча людина є еkleктичною, допитливою та постійне прагне поєднати різні сфери буття воедино, вдосконалити щось у них [60, с. 206]. На думку автора, саме ці властивості й ознаки допомагають особі адаптуватися й перетворювати дійсність, відповідно до своїх намірів.

Варто відмітити, що озвучені ідеї не є новими у науці. Подібні ідеї висловлював Дж. П. Гілфорд, вивчаючи структуру інтелекту, Р. Стернберг у своїй триєрархічній моделі інтелекту, В. Дружинін. Зокрема останній трактує творчість у контексті її взаємозв'язку з загальними здібностями. Здатність чи схильність людини до неї він пов'язує з універсальною творчою здатністю (у його термінології креативністю), яка, на його думку, входить разом з навченістю та інтелектом до структури загальних здібностей [17, с. 15]. Крім того, автор наголошує, що кожному з цих компонентів відповідає певний мотив, зокрема для творчості – це самоствердження й прагнення до творчої активності (намір щось створити, втілити, удосконалити). Одночасно автор підкреслює, що з означеною індивідуальною властивістю у тісному взаємозв'язку перебувають продуктивна уява, фантазування, висунення припущень. Отже, досліджуване явище є суб'єктивною ознакою особистості, що передбачає її віднесеність до конкретної особи, а тому – це властивість людини, яка дозволяє їй не лише адаптуватися до світу, але й перетворювати

його, відповідно до своїх намірів, бажань, та реалізувати себе у повній мірі як індивідуальність.

За уявленнями французького математика А. Пуакаре, власне творчий процес містить у собі декілька етапів. Зокрема, має місце етап підготовки, осмислення (виношування у термінології автора) ідеї, осяяння й власне реалізації задуму, втілення його у певний продукт, зокрема мистецький твір. Проте не всі дослідники виділяють такі етапи перебігу цього явища. Так, О. Беляєв, характеризуючи творчий процес, вказує на існування двох його стадій. Перша пов'язана з осмисленням навколишнього світу, з його сприйняття у образній формі (поява задуму). Друга – з втіленням у матеріальну чи духовну форму (виникнення цінностей). На думку науковця, обидві стадії мають бути повністю усвідомлені, крім того він наголошує, що саме на другій стадії мають бути спонтанні прояви особистості [74, с. 342]. Проте з подібною точкою зору не погоджується В. Пушкін. На його думку, означена динаміка творчого акту не може у повній мірі контролюватися людиною на свідомому рівні, оскільки тут має місце значний відсоток несвідомого, що власне і надає ознак спонтанності досліджуваному феномену.

Незаперечний авторитет у царині творчості Я. Пономарьов також вказує на присутність у цьому процесі свідомих і несвідомих елементів. Він погоджується з тим, що цей вид людської активності є специфічним, за рахунок наявності у ньому особливого механізму, який становить його основу. На думку автора, його складовими є логіка та інтуїція, а відтак його неможливо спланувати, він є ірраціональним у всіх відношеннях, мимовільним і неконтрольованим актом [53].

Проте Т. Кириленко наголошує, що така активність (творча праця у його термінології) обов'язково містить особистісну волю, поряд з натхненням і інтуїцією, оскільки саме ця властивість надає спрямованості, націлює на результат, стимулює виникнення й концентрує сутнісні сили, потенціал, які потрібні для створення продукту [22, с. 302].

Як бачимо, свідомі й несвідомі елементи властиві творчому процесу, який сьогодні прийнято позначати як творчу діяльність. Сьогодні під нею розуміють суто людську активність. Вивчаючи означений феномен, О. Туринна виділяє у ньому кілька підструктур: процесуальну, результативну (продукт), особу творця, навколишнє оточення, а також обставини, у яких вона присутня (або виникає) [65, с. 5]. Отже, авторка у творчій діяльності вказує на три важливих критерії, які підпорядковані особистості: процес, продукт, умови. Вона зазначає, що у цьому феномені поєднується особистісне й соціальне, але все ж головною його ознакою науковець вважає новостворений і неординарний продукт.

Відтак, творча діяльність характеризується як суто людська і специфічна форма активності, яка виникає завдяки певним мотивам, ґрунтується на творчих здібностях і творчому потенціалі, а її результати існують у формі нових, неординарних рішень чи продуктів культури, які мають відношення до всієї культурної спадщини людства.

Саме у цьому контексті аналізу досліджуваної проблеми варто пригадати вислів Л. Виготського, який вказував на те, що існує два типи діяльності, одна з яких є спрямованою у минуле і є за своїм характером відтворюючою, а друга – передбачає створення нового за рахунок якісного комбінування раніше набутого досвіду. Він пов'язує її з функціонуванням у людини продуктивної уяви й наголошує на тому, що така діяльність властива всім, без винятку, людям, у тому числі й дітям, оскільки виникнення продуктивної уяви припадає на дошкільне дитинство, особливо другий його під період від 5 до 7 років [11, с.5].

В. Давидов, резюмуючи це твердження класика вітчизняної психології, зазначає, що творчість вважається важливою умовою життя. це він пояснює тим, що все, що знаходиться навколо нас, все, що створено людством, все культурне його надбання є творчим продуктом, а процес їх створення дозволяє людині виходити за межі буденності, розвиватися, вдосконалюватися. Саме це положення, на думку науковця, дозволяє вбачати

творчість не лише у поведінці дорослих, але й у поведінці дітей [16, с. 88]. Як бачимо, наявність продуктивної (творчої) уяви у дорослих і дітей 5-7 років дозволяє не лише фантазувати, але творити, бути суб'єктом творчості.

В. Кузін також погоджується з думкою про те, що в процесі творчої діяльності важливу роль відіграє продуктивна уява, оскільки результатом є нові, оригінальні винаходи, в основі яких лежать раніше набуті знання. За рахунок якісного поєднання вони набули нової форми, значущості, новизни й впливають на розвиток людства. Водночас науковець наголошує, що доповнює творчий акт ставлення особи до нього, а також міра її самостійності у процесі творення [32, с. 183-184]. Відтак, супутниками творчості можна вважати продуктивну уяву, емоційне ставлення до процесу й результату та самостійність особистості. Все це підкреслює поєднання у творчості різних особистісних сфер: інтелектуальної, емоційної, моральної.

Існує ще один важливий пласт творчої діяльності – це її види. Так, О. Кедров пропонує розрізняти творчість наукову, художню й технічну [21] й приходить до думки, що саме ці види повністю розкривають зміст цього явища. Натомість І. Маноха пропонує розрізняти наукову, художню й практичну творчість. Зокрема він зазначає, що у художній формі творчості найбільшою мірою представлена естетична категорія краси. Саме тому вона поєднує у собі пізнання й винахід, які підкреслюють її цінність і значущість для людей. Науковець підкреслює, що саме ці компоненти дозволяють особистості прийняти культурні цінності, долучитися до краси, виражаючи при цьому своє ставлення до неї або створюючи певні цінні продукти культури, збагачуючи цим власний досвід [38, с. 363] і, отже, самореалізуватися. Як бачимо, названий вид творчості передбачає або активне споглядання, або створення естетичних цінностей. При цьому обидва випадки передбачають вираження певного ставлення до цього. Саме тому можна говорити про художньо-естетичну творчість, яка відображена у образотворчому мистецтві, скульптурі, театрі.

Під художньо-естетичною творчістю розуміють процес втілення задуму через художні образи у нових, незвичних формах у різних видах мистецької діяльності, підпорядкований законам краси. Їй властиві пізнання, яке орієнтоване на засвоєння культурної спадщини, опанування різними техніками й способами втілення художніх образів, нестандартність і самостійність, виявлення власної своєрідності і самовираження суб'єкта. Все це проявляється у ставленні виконавця до власних дій і результатів і в цілому до світу [74, с. 345].

Взявши за основу наведені аргументи фахівців, можна розглядати художньо-естетичну творчість дітей і дорослих. Зокрема Л. Виготський у своїх працях вказував на існування літературної (словесної), театральної й художньої [12; 13]. тут має місце ще один важливий аргумент. Названі способи художнього пізнання світу з'являються у дошкільному дитинстві, поряд з виникненням творчої уяви. Особливо це помітну у надзвичайному прагненні дітей до малювання, до образотворчості в цілому. Саме тому художньо-естетичний розвиток дошкільника є пріоритетним напрямом у вихованні дошкільника, що відображено у державному стандарті дошкільної освіти й чинним програмам розвитку й виховання у цій галузі [2].

Таким чином, у науці творчість вважають суто людською формою активності, яка спрямована на пізнання світу та проявами ставлення до нього зі сторони особистості. Її важливими ознаками є оригінальні, нестандартні дії, способи, в результаті яких з'являються значущі для суспільства винаходи, продукти культури, цінності. Творчий продукт поєднує у собі особистісне й соціальне. Власне творча діяльність акумулює у собі важливі аспекти людського ества: спонтанність, оригінальність, своєрідність, творчі здібності, інтелект, продуктивну уяву, волі, яка проявляється у самостійності й спрямованості на досягнення мети. Прояви творчості різноманітні. Проте заслуговує на увагу художньо-естетична, яка дозволяє людині пізнавати естетичні цінності, долучатися до краси, емоційно реагувати на неї як цінність, сприймати світ за допомогою художніх образів й таким чином

виражати до нього своє ставлення. Художньо-естетична діяльність – це сприймання навколишнього світу з позицій краси, розуміння його суті, а також створення художніх образів на основі різних технік і виражальних засобів, завдяки чому виражається своєрідність особистості, її творчий потенціал. Не менш важливим моментом є те, що така діяльність виникає у дошкільному дитинстві, зацікавлюючи дітей незвичним чином пізнавати й досліджувати світ, виражати ставлення до нього у своїх виробках, продуктах творчості, самореалізувати себе й розвиватися.

1.2. Художньо-естетична творчість та її особливості у дошкільному віці

Згідно державного стандарту дошкільної освіти одним з напрямів розвитку дитини є художньо-естетичний [2]. У документі зазначено, що основними його чинниками є мистецтво, художньо-практична діяльність і дитяча творчість. Аналізуючи зміст цих чинників, ми дійшли висновку, що дитяча творчість з'являється на основі опанування дітьми змістом і засобами художньо-практичної діяльності. У наукових джерелах зустрічається поняття художня діяльність. Зокрема Т. Поніманська зазначає, що навички художньо-творчої діяльності формуються у художній діяльності, чому сприяє спеціальне навчання дошкільників [51, с. 299]. Отже, художньо-творча діяльність це вищий рівень розвитку діяльності дітей, що передбачає не просте відтворення художнього образу, а його вдосконалення.

Таке бачення науковця ґрунтується на аргументах Л. Виготського, який виявив, що спочатку дитина дошкільного віку втілює у своїх творчих здобутках, зокрема у малюнках, реальні фізичні дії, оскільки її, перш за все захоплює процес малювання, а не якість зображення. Саме тому, на думку науковця, початковий творчий продукт є надто схематичним і у повній мірі не відображає повноту художнього образу [11, с. 72].

Н. Ветлугіна зазначає, що важливу роль у становленні творчості дитини у період дошкільного дитинства відіграють художньо-творчі

здібності, які активно розвиваються у цей час. До них науковець відносить здібності, які пов'язані з: сприйманням і розумінням категорії прекрасного; втіленням краси у малюванні, співові, читанні; з виявленням свого ставлення до краси (оцінка у побуті, природі, довкіллі) [8, с. 4]. На думку науковця, основою розвитку означених здібностей є необхідність проявляти творчу активність, потреба у творчості. Отже, авторка вважає, що власне художньо-творчі здібності й потреба у творчості розвиваються, а, отже, й власне художньо-естетична творчість також розвивається у дошкільному дитинстві.

О. Ніколаєва визначає, що для дитячої творчості властиві певні ознаки. Вона виділяє її універсальність, спонтанність, варіативність мислення, допитливість, а також підкреслює обмеженість дитячого досвіду, у порівнянні з дорослими [43, с. 74-75]. Отже, науковець підкреслює у своєму висловлюванні два аспекти. У першому з них, зазначається, що творчість властива всім дітям, а в другому наголошується на її пізнавальній спрямованості.

В. Кузін, розглядаючи дитячу художню творчість, відмічає слабкість її основної складової – продуктивної уяви. На його думку, це проявляється у відсутності чіткого планування діяльності й цілеспрямованості у діях. Окрім цього, автор вказує на те, що у ході малювання чи ліплення діти не уявляють кінцевого результату, у них до кінця не сформований задум, а тому виріб чи малюнок, залишається незавершеним. Як бачимо, художня діяльність дошкільника залежить від продуктивної уяви й для того, що піднятися на вищий щабель ця прогалина має бути усунута [32, с. 198]. Науковець зазначає, що уява дітей 5-7 років є більш досконалим, у порівнянні з дітьми 4-5 років.

В. Котляр висловлює думку про те, що творчість дитини 5 року життя в узагальненому вигляді подібна за компонентами й спрямованістю справжньому творчому акту, проте відбувається на більш елементарному рівні. Її ускладнення можливе лише за умови поступального руху, у плані накопичення простих творчих елементів, що уможливить появу більш

складних. Саме тому автор наголошує, що дитина поступово має уніфікувати раніше набутий досвід, набуті здатності цілеспрямовано виявляти дослідницьку активність, що дозволить їй передбачити кінцевий результат і втілити творчий задум, чи то у малюванні чи у будь-якій іншій діяльності [30, с. 157]. Отже, творчі прояви у художній діяльності вдосконалюються, що простежується у її організації зі сторони дошкільника.

Художньо-творчі прояви дітей 5-го року життя мають місце у різних видах художньої діяльності, до якої належать зображувальна, літературна, театралізована. Тому, окремі науковці розглядають її як можливість самореалізувати себе, розкрити свій потенціал, проявити власні творчі здібності [61, с. 34]. О. Корчинова наголошує на тому, що у період дошкільного віку активність дітей, у плані творчості, має місце у художній праці, ліпленні, малюванні, конструюванні з природного матеріалу, обробці дерева. Всі ці види діяльності авторка визначає як такі, що надають можливість отримати певний результат [28]. Таку ж саму тенденцію розширення дитячої художньої творчості відмічає Т. Маркова й О. Запорожець. Науковці відмічають, що за наявності таких видів у дітей формуються уявлення про різні способи втілення задуму. Проте найбільш поширеною у дітей та найбільш улюбленою, на думку Т. Поніманської, І. Дичківської, є образотворча, яка включає у себе малювання, ліплення й аплікацію [52, с. 154]. Як бачимо, художньо-естетична діяльність дітей є різноманітною, а ця обставина сприяє швидкому набуттю досвіду й вдосконаленню своїх дій при створенні певних продуктів (малюнків, виробів).

О. Терещенко наголошує на тому, що у образотворчості дітей 4-7 років має місце творчий пошук, який проявляється у дитячих можливостях: змінювати форму предмета, при цьому надати йому нових властивостей; віднайти декілька варіантів для втілення образу; незвичним чином поєднати різні техніки й способи зображення; комбінувати різні види образотворчості й отримати результат, зовсім інший, своєрідний, ніж у інших. Водночас,

науковець наголошує, що творчість є суб'єктивним надбанням дитини у цьому віці. Вона створює можливості для пізнання себе, розкриття у себе певних схильностей, задатків до її здійснення, а в її основу закладені певні уявлення, художні вміння, задатки й здібності, емоційні переживання (оцінне ставлення) до себе, своєї творчої активності та результатів [63, с. 10].

Так, автори колективної наукової праці також відмічають творчу та своєрідну основу художньої діяльності дітей у період від 4-до 6-ти років, оскільки, на їх думку, діти прагнуть відтворити, втілити своє бачення та розуміння дійсності за допомогою зображувальних засобів. Їх активність у такий момент, за своїм характером, є перетворюючою. Також науковці вказують і на певні особливості названого явища. Зокрема вони наголошують на невелику тривалість акту творчості, на відміну від подібного у дорослих. Крім того у художньо-естетичній творчості дітей взагалі немає стадії обдумування, адже тут вони миттєво реалізують задум й тому, у ході такої діяльності, він може взагалі кардинально змінитися з попереднім або на протилежний за змістом, або у художньому образі з'являться «зайві ознаки», яких у реальному житті взагалі немає. Проте поступово творчий процес вдосконалюється, адже дошкільник засвоює всі його компоненти, які дозволяють ставити мету, обирати художні матеріали, планувати етапи роботи, зображати основні ознаки явища, Однак, найбільш суттєвою ознакою цього явища, вважають автори, є наявність стійкої потреби у такого роду активності. Вона, на їх думку, полягає у дитячому бажанні зобразити навколишній світ та емоційно ставитися до нього [7, с. 126].

Подібного бачення проблеми дотримується й І. Ликова, яка говорить про те, що підґрунтям художньо-естетичної творчості є естетична оцінка дійсності дошкільником, яка передається через виражальні засоби і способи у художньому образі на основі свідомого прагнення пізнати світ, у якому вони живуть, мовою мистецтва. Саме так діти виявляють творчу активність, проявляють себе у якості творця у мистецтві, долучаються до дорослого життя [34, с. 3-4]. Авторка підкреслює, що у цьому напрямі дитина від 3 до 6-

7 років має перейти від елементарного зображення до найбільш виразного, нового, нестандартного образу, у якому втілені її емоційно-чуттєві враження.

С. Ассаулова [47, с. 170] вбачає різноманітні творчі прояви дошкільників у художньо-естетичній діяльності й також схиляється до думки, що в основі їх – емоційні переживання краси навколишньої дійсності. Ці утворення у психіці, на думку авторки, стимулюють дітей до творчості. Проте, вважає авторка, багато чого залежить і від дорослого, саме від дорослого залежить розвиток і вдосконалення творчості, подальші оригінальні рішення дітей у створенні нових образів, адже діти вимагатимуть від нього визнати їх продукти, тобто оцінити їх. У цьому криється ще одна особливість дитячої мистецької активності.

Як бачимо, переважна більшість науковців вважають, що основою вияву творчих дій дітей у художній активності є наявність стійкого бажання передати власні емоційно-чуттєві переживання краси навколишнього світу мистецькими засобами. Це підтверджується й педагогами-практиками, які говорять про емоційно-практичний і дослідницький характер художньої діяльності дошкільників, якій, на їх думку, властиве дитяче бажання якомога більше, найкраще урізноманітнити свої мистецьку активність, передати свої враження від пізнаного, довести дорослому, що він є особистістю, яка здатна до творчих дій [31, с.3].

Таким чином, художньо-естетична творчість, як особливий вид активності, є властивим дітям від 3 до 6-7 років. Її підґрунтям є стійка потреба у вираженні набутих вражень від дослідження предметів і явищ, а також пізнання в цілому навколишнього світу. Фундамент, на якому вона розвивається є творчі здібності, які пов'язані зі сприйманням і розумінням категорії прекрасного, втіленням краси у продуктах та виявленням свого ставлення до краси світу. Прояви творчості властиві всім без винятку дошкільникам й мають місце у різних видах художньої діяльності, зокрема образотворчій, літературній, театральній, та мають певні специфічні риси. До

них науковці відносять обмеженість дитячого досвіду, універсальний характер творчих актів, варіативність мислення, імпульсивність, допитливість, збіднені образи уяви, дослідницька активність. Творчий процес подібний творчості у дорослому світі, проте існує у скороченому вигляді: відсутня стадія обдумування, осмислення мети, немає планування дій, а обрання способу зображення є випадковим. Упродовж дошкільного віку він вдосконалюється, що значною мірою залежить від дорослого. У більшій мірі захопливим для дітей є образотворча діяльність, саме їй вони віддають перевагу й частіше за все обирають малювання, яке можна розглядати чинником розвитку дитячої художньо-естетичної творчості.

1.3. Нетрадиційні техніки малювання як чинник розвитку художньо-естетичної творчості дітей 5-го року життя

Малювання є одним із видів образотворчої діяльності й за даними багатьох дослідників – це одне з найбільш улюблених занять дошкільників. Свої витоки, як художня діяльність, воно бере з живопису, який М. Кириченко, І. Кириченко визначають як один із видів образотворчого мистецтва, суть якого полягає у зображенні подій і явищ світу за допомогою фарб [23, с. 18]. Як особливий вид мистецтва він у своїй основі базується на малюнку, де зображення створюється на основі графічних засобів [48]. Отже, основою рисунка є зображувальні засоби, до яких відносять, насамперед, різні фарби, олівці, пастель та інші художні матеріали.

У дошкільній освіті малювання розглядається як один з чинників художньо-естетичного розвитку. У широкому розумінні сутність такої дитячої діяльності полягає у нанесенні ними певних зображень на аркуш паперу, які є для них добре відомими, зокрема предметів, природи тощо. З малюванням безпосередньо пов'язанні всі, без винятку, види дитячої художньої творчості: ліплення, конструювання з паперу, художня праця, вироби з дерева та природних матеріалів. У вузькому розумінні – це процес

втілення художніх образів на площині за допомогою виражальних засобів, на основі отриманих вражень від пізнання світу, основою для якого слугує певна техніка (гуаш, акварель, олівці, вугілля тощо). Зміст малювання є різним, зокрема щодо дітей 5-го року життя, передбачається відхід від шаблону й опанування дошкільниками середньої групи різними способами створення художнього образу, що дозволяє зрозуміти поєднання кольорів, умовності передачі форми, деталізації зображення [28, с. 37-39]. Як бачимо, у віці 4-5 років діти мають відійти від шаблонності й набути нового досвіду втілення малюнку, іншими словами засвоїти нові способи зображення.

Т. Комарова, вважає, що засвоєння нових шляхів створення зображень, зрозумілих дошкільнику, є основою розвитку творчості. Науковець підкреслює, що опанування новими методами створення художніх образів сприяє появі у дитячих малюнках своєрідного бачення і ставлення, що є умовою творчих проявів, оскільки з'являється здатність діти самостійно, незалежно від дорослих. Усвідомлення дошкільником своїх можливостей щодо зображення будь-якого предмету, яким він на даний час захоплюється, викликає у нього натхнення до творчості у малюванні.

Н. Халезова, В. Космінська говорять, що художній образ у дитячих малюнках постійно збагачується за рахунок доповнення його новими виражальними засобами, способами створення. Все це дозволяє дошкільнику виявляти своє ставлення до світу, а дорослому вважати такий рисунок своєрідним і виразним, тим самим стимулюючи дитину п'яти років до нових звершень, до пошуку оригінальних зображень [62, с. 39].

Подібної точки зору на досліджувану проблему знаходимо й в іншому джерелі [63, с. 12], у якому зазначається, що в основою досвіду виконання художніх завдань у дошкільника є практичні вміння, які ґрунтуються на зображальних технічних засобах і символічній знаковій системі рисунка. Також підкреслюється, що метою художньої діяльності, у ході виконання творчих завдань, є не лише засвоєння художніх вмінь і навичок, але й опанування творчими діями й в цілому творчістю.

Г. Айдашева також звертає увагу на необхідність дитини мати власний доступний і зрозумілий арсенал способів і художніх засобів, які дозволять їй створити новий образ, надати йому виразності. З цією метою науковець пропонує дорослим, особливо у середньому дошкільному віці, цілеспрямовано знайомити дошкільників з новими способами і техніками малювання, щоб втілити художній образ. Авторка відмічає, що самостійно з таким завданням діти 5 року життя не впораються [47, с. 167].

Як бачимо, науковці звертають увагу, що опанування способами створення зображення дітьми середнього дошкільного віку залежить від цілеспрямованого навчання. Т. Маркова з цього приводу зазначає, що, розпочинаючи з середини дошкільного віку необхідно залучати до навчання дітей малювання творчих завдань, які спрямовані на такі напрями: збагачення дітей життєвими враженнями для виникнення творчого акту; збагачення шляхів створення художнього образу (задум – вибір засобів і способів – реалізація задуманого): продуманий вплив дорослого, що передбачає часткову участь у процесі творення, а потім постійний відхід і надання дитині самостійності у зображенні задуманого, незалежності у зображальних діях. При цьому авторка відмічає, що сполучною ланкою означених напрямів є розширення знань дітей способів створення зображень [46, с. 188].

Г. Сухорукова виділяє один зі способів розширення досвіду дошкільників середньої групи – копіювання творчих складових поведінки митця (художника), враховуючи всі компоненти процесу творчості: задум, втілення задуманого у художній образ, відповідне ставлення до продукту (рисунок). З цією метою дітей 4-5 років знайомлять з працею художника [44, с. 242].

І. Ликова у своїй програмі пропонує розвивати у дітей можливості передавання художнього образу (птаха, квітки, сонечко) за допомогою різних технік. Авторка тут використовує поняття техніки у подвійному значенні, зокрема техніка малюнку, аплікації, ліплення й водночас різні художні

техніки малювання [34, с. 71]. Отже, говориться про існування технік як художніх прийомів чи способів зображення.

У методиці навчання дітей творчості [30, с.157] під названим феноменом розуміють процес комбінування набутих вражень, досвіду пізнання, в результаті чого виникають якісно нові образи предметів і явищ на основі поєднання різних частин. Також підкреслюється, що сенситивним для розвитку дитячих творчих дій є вік від 4 до 5 років. Відтак, завдання вихователя полягає у тому, щоб забезпечити наявність у дітей практичних вмінь створення зображення, при чому в арсеналі їх має бути декілька варіантів. Вони є основою реалізації творчого задуму дошкільником й у поєднанні з відповідними умовами, створеними педагогом, мають сприяти свідомому обранню найбільш доцільного варіанту розв'язання поставленого завдання, з точки зору дитини. Внаслідок таких дій, у дитини 5-го року життя виникає прагнення обговорити з ровесниками чи то з дорослими (батьками чи вихователем) свої враження й думки з приводу отриманого продукту (малюнку). Як бачимо, тут наголошується одразу на кількох аспектах проблеми: наявність варіантів (способів і прийомів діяльності, виражальних засобів), самостійне прийняття рішення й реалізація задуму, висловлення думок про образ, який був отриманий.

Отже, згідно уявлень фахівців цієї галузі, основою всього творчого акту є варіанти дій, які має у розпорядженні дитини п'ятого року життя, адже саме вони дозволяють варіювати шляхами і прийомами зображення. Підтвердження цьому знаходимо у М. Кривоніс. Авторка наголошує, що з метою навчання дітей виконанню творчих завдань варто використовувати як традиційні, так і нетрадиційні техніки малювання. Водночас, вона звертає увагу, що засвоєння дітьми 4-6 років нетрадиційних сприяє засвоєнню традиційних технік, а також розвитку творчого потенціалу особистості дитини. Найбільш поширеною, на думку авторки, є пальцеграфія, яку можна використовувати у всіх вікових групах, враховуючи можливості її ускладнення [31, с. 9]. Проте це не єдина у своєму роді техніка. Зокрема

авторка виділяє їх понад 20, зазначаючи, що всі їх варто використовувати у ході образотворчості дітей.

У програмі «Я у Світі» автори спрямовують увагу вихователів на підтримку дошкільника щодо їх ознайомлення з художніми матеріалами, зображальними техніками, виражальними засобами. Водночас О. Дронова зазначає, що на 5-му році життя доцільно використовувати наступних технік нетрадиційного плану: плямування, монотипія, відбиток. В основі плямування – розтягування кольорової плями й створення на її основі зображення (роздмухування, паличка з під морозива, зубна щітка). Опанування монотипією передбачає ознайомлення з двома основними прийомами роботи: змішування кольорів і відтиск від самого об'єкта чи предмета (зокрема листя дерев; у деяких виданнях це називають флористикою [54]). Техніка відбитку ґрунтується на використанні штампу-основи, що дозволяє отримати на аркуші відповідний відбиток-зображення (можливе змішування кольорів та створення певних зображень). Крім того авторка зазначає, що дитина починає ідентифікувати себе з художником, наслідувати його, що дозволяє зрозуміти етапи творчого процесу та поводити себе як справжній художник [55, с. 91-96].

Таким чином, малювання у дошкільній освіті розуміють як важливий засіб художньо-естетичного виховання, який одночасно є чинником розвитку дитячої образотворчості. Засвоєння способів створення малюнку вважається основою для правильної передачі художнього образу та вираження емоційного ставлення до нього зі сторони дошкільника. На п'ятому році життя дослідники відмічають наявність певної чутливості до розвитку художньо-естетичної творчості. важливим напрямками її розвитку полягають: у збагаченні досвіду дитини за рахунок її ознайомлення з творчим процесом у художника; розширення практичного досвіду створення зображень за рахунок використання нових художніх матеріалів і технік роботи з ними. На особливу увагу заслуговують нетрадиційні техніки, які сприяють засвоєнню традиційних, стимулюють розв'язанню творчих завдань, зумовлюють появу

творчих елементів у дитячих малюнках, в цілому розвивають творчість дитини п'ятого року життя. Значного поширення набули техніки пальцеграфії, плямування, монотипії, відбитку. Використання названих технік у освітньому процесі дошкільного закладу має бути цілеспрямованим і враховувати можливості дошкільників середньої групи.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

Ознаками творчості є оригінальні, нестандартні дії, способи, в результаті яких з'являються значущі для людей винаходи, продукти культури, цінності, які поєднують у собі особистісне й соціальне. Творча діяльність акумулює у собі важливі аспекти людського ества: спонтанність, оригінальність, своєрідність, творчі здібності, інтелект, продуктивну уяву, волю, яка проявляється у самостійності й спрямованості особистості на досягнення мети. Художньо-естетична творчість дозволяє людині пізнавати естетичні цінності, долучатися до краси, емоційно реагувати на неї як цінність, сприймати світ за допомогою художніх образів й таким чином виражати до нього своє ставлення.

Основою художньо-естетичної творчості є художньо-естетична діяльність, суть якої полягає у сприйманні навколишнього світу з позицій краси, розуміння його сутності, а також створення художніх образів на основі різних технік і виражальних засобів. У ній виражається своєрідність особистості, її творчий потенціал. Художньо-естетична творчість, як особливий вид активності, є властивим дітям від 3 до 6-7 років. Її підґрунтям є стійка потреба у вираженні набутих вражень від дослідження предметів і явищ, а також пізнання в цілому навколишнього світу, а фундаментом – творчі здібності, які пов'язані зі сприйманням і розумінням категорії прекрасного, втіленням краси у продуктах та виявленням свого ставлення до краси світу.

До ознак дитячої художньої творчості відносяться обмеженість дитячого досвіду, універсальний характер творчих актів, варіативність мислення, імпульсивність, допитливість, збіднені образи уяви, дослідницька активність. Творчий процес подібний творчості дорослих, однак у ньому відсутня стадія обдумування, осмислення мети, немає планування дій, а обрання способу зображення є випадковим. Упродовж дошкільного віку вона вдосконалюється, що значною мірою залежить від дорослого.

Малювання, як вид образотворчості, вважається чинником розвитку дитячої художньо-естетичної творчості, як важливий засіб художньо-естетичного виховання. На п'ятому році життя дослідники відмічають наявність певної чутливості до розвитку художньо-естетичної творчості. Важливі напрями її розвитку полягають: у збагаченні досвіду дитини шляхом ознайомлення з творчим процесом художника; розширення практичного досвіду створення зображень шляхом використання нових художніх матеріалів і технік роботи. На особливу увагу заслуговують нетрадиційні художні техніки, які сприяють появі нових художніх умінь, засвоєнню образотворчої діяльності, стимулюють дітей до розв'язання творчих завдань, зумовлюють появу творчих елементів у дитячих малюнках та формування досвіду самостійного творення образів, в цілому розвивають творчість дитини п'ятого року життя. У середньому дошкільному віці поширеними нетрадиційними техніками вважаються: пальцеграфія, плямування, монотипія, відбиток, використання яких в умовах дошкільного закладу освіти має бути цілеспрямованим і враховувати можливості дітей.

РОЗДІЛ 2.

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОЇ ТВОРЧОСТІ ДІТЕЙ 5 РОКУ ЖИТТЯ У КОНТЕКСТІ НЕТРАДИЦІЙНИХ ТЕХНІК МАЛЮВАННЯ

2.1. Методика та процедура дослідження художньо-естетичної творчості дітей 5-го року життя.

Зважаючи на проведений теоретичний аналіз проблеми та практичну оцінку художньо-естетичної творчості дітей молодшого дошкільного віку, було створено методику констатувального етапу дослідження. Його *мета* полягала у визначенні особливостей прояву та міри сформованості художньо-естетичної творчості дітей 4 років під час використання нетрадиційних технік малювання.

Констатувальний експеримент передбачав розв'язання наступних завдань:

1. Визначити критерії та показники художньо-естетичної творчості дітей 5-го року життя.
2. Розробити адекватну предметові дослідження комплексну методику досліджуваного явища.
3. Схарактеризувати рівні розвитку художньо-естетичної творчості дітей 4 років на основі нетрадиційних технік малювання.
4. З'ясувати роль педагогів і батьків у розвитку художньо-естетичної творчості дітей 5 року життя.

Експеримент було проведено на базі закладу дошкільної освіти НВК ЗЗСО І-ІІІ ст.-дитячий садок» упродовж 2019-2020 рр. В експерименті було задіяно 33 молодших дошкільника. Чисельність експериментальної групи становила 17 осіб, а до складу контрольної увійшли 16 дітей. В експерименті взяли участь 7 вихователів дошкільного закладу та 33 дорослих членів родин досліджуваних.

Відповідно до окреслених завдань методичку констатувального експерименту було реалізовано у трьох напрямках:

- експериментальна робота з дошкільниками 5 року життя;
- експериментальна робота з вихователями ЗДО;
- експериментальна робота з батьками вихованців.

У ході проведення експерименту ми виходили з того, що художньо-естетична творчість дітей 4-х років є складним явищем, що складається з певних елементів та піддається виховним впливам. Для цього було уточнено критерії та показники міри розвиненості у досліджуваних молодшого дошкільного віку художньо-естетичної творчості. Уточнення критеріїв і показників було здійснено на основі аналізу наукових джерел та власного досвіду роботи з дітьми молодшого дошкільного віку у ЗДО. Означені характеристики подано у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1.

Критерії та показники розвиненості художньо-естетичної творчості у дітей молодшого дошкільного віку

КРИТЕРІЇ	ПОКАЗНИКИ
<p>Сприйнятливість та художньо-естетичні емоції і почуття</p>	<p>Звертає увагу на красиве, незвичне, яскраве; радісно, зацікавлено на них реагує: наближається, роздивляється, торкається, виявляє захоплення; з інтересом ставиться до художньої діяльності, матеріалів, знарядь; оцінює її як привабливу, значущу для себе та інших, хоче нею займатися; малює зосереджено, натхненно протягом певного часу; прагне задовольнити потребу у самовираженні через художні образи.</p>
<p>Самостійні та творчі художні дії</p>	<p>Самостійно обирає певну техніку малювання, матеріали, знаряддя; діє переважно незалежно від вказівок та контролю дорослого; звертається за допомогою в разі об'єктивної необхідності; характеризується розвинутою уявою, вмінням варіювати, фантазувати; проявляє самодіяльність та елементи творчості;</p>

	пропонує кілька власних варіантів зображення.
Художньо-естетична оцінка	Орієнтується на високий стандарт якості виконання художнього завдання; аналізує та більш-менш адекватно оцінює продукт своєї роботи - його достоїнства і недоліки (красу, яскравість, ретельність, оригінальність), вкладені в нього особисті зусилля (старався, не дуже, не старався); вербалізує свою оцінку, аргументує та відстоює її у разі необхідності; виявляє готовність в нести корективи, покращати зроблене, переробити його.

З метою визначення рівнів розвиненості у дітей молодшого дошкільного віку художньо-естетичної творчості бралися до уваги інтенсивність, модальність і стабільність її проявів.

Добираючи методи діагностики досліджуваного феномену, ми орієнтувалися на наступні компоненти художньо-естетичної творчості:

- *когнітивний* (знає що таке образотворчість і розрізняє її види, усвідомлює особливості художнього образу та способи його створення образотворчій діяльності, знає про основні художні техніки та матеріали образотворчості, має уявлення про використання разом з дорослим нетрадиційних технік у малюванні; знає спосіб звернення за допомогою до дорослого під час роботи з незнайомими чи незвичними матеріалами, техніками; розуміється на правилах поводження з незнайомими матеріалами);
- *емоційно-ціннісний* (позитивно ставиться до себе та своїх робіт у сфері образотворчості; поважає свій художній досвід та досвід інших – однолітків, дорослих; радіє з приводу власних досягнень; оцінює себе як художника, радіє з приводу успішного втілення художнього образу, засмучується, коли не може передати його; з допомогою дорослого здатен виявити причини успіху чи невдачі; прагне схвалення дорослим його (її) творчості; розрізняє естетичні цінності);

- *поведінковий* (демонструє дорослому підбір і використання необхідних зображувальних матеріалів, технік; прагне самостійно виконати поставлене перед ним (нею) завдання; без допомоги ззовні обстежує об'єкт малювання, знаходить ознаки, які підкреслюють той чи інший образ; володіє навичками утримання головного задуму під час створення зображення; пояснює дорослому спосіб зображення, із задоволенням обговорює отриманий результат).

У відповідності до розглянутих компонентів розроблялася комплексна методика дослідження художньо-естетичної творчості на констатувальному етапі. Розглянемо більш детально методи, якими було наповнено методику, та особливості їх застосування у роботі з дітьми п'ятого року життя.

Робота з дітьми 5-го року життя

Когнітивний компонент

З метою з'ясування знань і уявлень дітей про образотворчу діяльність, мистецтво, малюнок, художній образ та особливості його створення, зображувальні матеріали та техніки, використання нетрадиційних технік малювання було проведено з дітьми середньогодошкільного віку дві бесіди. Розглянемо їх детальніше.

Бесіда № 1.

«Уявлення про образотворчу діяльність»

Бесіда складалася з 6 запитань відкритого характеру, відповіді на які дозволили отримати відомості про: уявлення дітей щодо сутності художньої діяльності; види зображень та їх естетичну привабливість; художньо-естетичну творчість у сфері мистецтва та матеріали, поширені у ній; різноманітні художні образи, зображення на малюнках; задум у художньо-естетичній творчості художника; види образотворчості. Окремі питання – друге, четверте, шосте – спиралися на наочний художній матеріал, що допомагав зорієнтуватися дітям в абстрактних поняттях: художньо-естетична діяльність, мистецтво, образотворчість творчість.

Бесіда проводилася індивідуально з кожною дитиною у звичних для неї умовах життєдіяльності на засадах добровільності та доброзичливості. Діти не були обмеженими варіантами відповідей, проте такий спосіб вимагав додаткових зусиль від експериментатора у процесі обробки дитячих відповідей.

Усього за результатами проведеної бесіди № 1 було одержано 198 відповідей, оскільки чисельність експериментальної та контрольної груп складала 33 особи, кожна з яких відповіла на 6 запитань. Отриманий масив даних дозволив схарактеризувати адекватність і повноту уявлень дошкільників про художньо-естетичну творчість. Повністю зміст бесіди подано у додатку А.

Бесіда №2.

«Знання дітей 5 року життя про художньо-естетичну творчість»

Запитання були спрямовані на з'ясування інформації про: дитяче малювання; знання дітей щодо зображальних матеріалів і технік, необхідних для художньо-естетичної творчості; використання дітьми нетрадиційних технік в образотворчості; їхні вподобання у сфері малювання – традиційні чи нетрадиційні способи створення художнього образу; очікування допомоги з боку дорослого. Чотири з них були відкритими й дозволили виявити уявлення дітей п'ятого року життя про способи створення зображень та використання ними нетрадиційних шляхів у малюванні. Закрите запитання містило декілька готових варіантів відповідей відносно можливих дій у випадку неуспіху під час вибору незвичного шляху здійснення художньої діяльності.

Відтак, було отримано 165 відповідей за результатами проведення бесіди №2. Вони дозволили поповнити інформацію про знання дітей щодо художньо-естетичної творчості та її особливості у дітей 5 року життя. Бесіда проводилася, як перша, у звичних і комфортних умовах життєдіяльності на засадах добровільності. Повний зміст бесіди подано у додатку Б.

Емоційно-ціннісний компонент

Бесіда № 3.

« Ставлення дітей до власної художньо-естетичної творчості»

Основу бесіди становив перелік з 6 запитань, мета яких полягала у виявленні емоційного ставлення дитини до власних продуктів образотворчості, зокрема малюнків. Завдяки поставленим запитанням було з'ясовано наявність у дошкільника зацікавленості малюванням, його етапами та результатами, відношення до основних тенденцій поведінки дорослих під час взаємодії з дітьми, заохочення до малювання, схвалення дій і дитячих малюнків, надання допомоги під час малювання, спільної зображувальної діяльності. Питання були зорієнтовані на виявлення характеру емоційних реакцій дітей 5-го року життя щодо естетичних цінностей, власних досягнень і художніх можливостей, задоволеності від втілення художніх образів, очікування допомоги та схвальних висловів від дорослого.

У ході бесіди було отримано 198 відповідей з боку дітей. Відкритий характер питань бесіди дозволив з'ясувати особливості ставлення дошкільників до процесу й результатів художньо-естетичної творчості, естетичних цінностей, взаємодії з дорослими. Вона проводилася у невимушеній обстановці з кожною дитиною індивідуально. Повний зміст бесіди подано у додатку В.

Поведінковий компонент

Для виявлення міри оволодіння дітьми 5-го року життя зображувальними вміннями у процесі образотворчості було розроблено два практичних завдання, в основу яких покладено використання нетрадиційних технік малювання. Так, у першому завданні вихованцям середньої групи пропонувалося зобразити тюльпан, а в другому – лебедя. Завдання формулювалося так: використовуючи фарби, власні долоньки та пальчики, ватні палички, слід намалювати тюльпан (*завдання № 1*), лебедя (*завдання № 2*). Під час виконання завдань експериментатор спостерігав за активністю, послідовністю та характером дій досліджуваних, зацікавленістю діяльністю.

Після завершення малювання дитині було поставлено уточнюючі запитання щодо зображення: що (кого) зображено на рисунку, які кольори й засоби використано, чи подобається їй власний малюнок, чи можна ще до нього щось додати. Цим доповнювалися відомості про повноту образу та ставлення дошкільника до створеного зображення. Під час аналізу малюнків зверталася увага на передачу: форми, кольору, величини, особливостей розміщення на аркуші паперу, деталізацію художнього образу та його реалістичність.

В цілому було отримано 66 дитячих малюнків, аналіз яких дозволив встановити уявлення досліджуваних про: художній образ, його ознаки; шляхи втілення на аркуші паперу; використовувані зображальні засоби; рівень оволодіння дітьми 5 року життя образотворчими діями; технічні особливості виконання роботи; прояви самостійності під час художньої активності.

Робота з дорослими

Робота з вихователями закладу дошкільної освіти.

З метою визначення впливу вихователів закладу дошкільної освіти на художньо-естетичну творчість дітей 5-го року життя було проаналізовано плани педагогічної роботи та відповіді на запитання анкети. Розглянемо вказані методи більш детально.

Аналіз річних планів роботи педагогів, поточних та планів роботи з батьками вихованців

Він дозволив отримати інформацію щодо того, наскільки відображено питання розвитку художньо-естетичної творчості (наявність означеного напрямку освітньої роботи з дошкільниками та членами їх сімей; як дотримується педагог систематичності у роботі з названої проблеми; чи плануються працівником ЗДО заходи використанням нетрадиційних технік малювання 4-річних малят у контексті розвитку художньо-естетичної творчості; найбільш широкоживані (улюблені) методи та форми роботи у практиці вихователя).

Анкетування

Анкета містила сім запитань. Шість з них закритого типу, одне відкритого. Обравши переважну більшість запитань закритого типу, ми прагнули з'ясувати загальні тенденції організації практичної діяльності вихователів. Водночас намагалися зосередити увагу досліджуваних на головних аспектах, обмежити їх у прагненні надто розширено й схематично надавати відповіді. Крім того, використання питань закритого типу значно спростило процедуру обробки результатів щодо роботи вихователів з розвитку художньо-естетичної творчості дітей 5-го року життя. Одне запитання залишили відкритим, оскільки завдяки ньому уможлиблювалося з'ясування переліку нетрадиційних засобів малювання, які найбільш часто використовуються педагогом.

Основна мета анкетування полягала в отриманні відомостей стосовно знань працівників ЗДО щодо дитячої творчості, її специфічних особливостей, характер їхнього ставлення до неї, засоби, форми та методи їх використання для стимулювання художньо-естетичної творчості. Нас цікавили: поведінка вихователів по відношенню до дитини під час використання нею нетрадиційних технік у малюванні; відповідність заявлених у планах роботи і використовуваних нетрадиційних засобів зображення під час роботи з вихованцями середніх груп.

Було отримано 49 відповідей, аналіз яких дозволив виявити існуючі тенденції освітньої роботи щодо розвитку у дітей 4 років художньо-естетичної творчості в умовах ЗДО. Повний зміст анкети представлено у додатку Г.

Робота з батьками вихованців

Батькам пропонувалася *анкета*, що містила вісім запитань: з них закритого типу було сім, відкритого – одне. Запитання спрямовувалися на з'ясування певних параметрів поведінки дорослих, пов'язаного з розвитком художньо-естетичної діяльності та використанням нетрадиційних технік в її розвитку. Зокрема, нас цікавили уявлення батьків про те, якому

виду образотворчості надає перевагу син чи донька; їхнє ставлення та підтримка ними дитячих художньо-естетичних проявів; наявність у дитини вдома художніх матеріалів та місця для роботи; використання ними разом з дітьми нетрадиційних засобів малювання; особливості реагування дитини на такого роду співпрацю; зверненість членів родини до вихователів з метою отримання необхідної інформації про образотворчість, засоби її розвитку й нетрадиційні техніки. Окремим питанням стояв пункт переліку таких засобів, які використовували батьки спільно з дитиною 5-го року життя.

Опитування 33 членів родин (батьків та представників старшого покоління) уможливило одержання 264 відповідей. Процес аналізу легше піддавався обробці, оскільки поряд з питаннями пропонувалися варіанти відповідей (можна було обрати один з них, проте не заперечувалася можливість використання й інших), найбільш характерні для звичної практики поводження у родинах вихованців. Повний зміст анкети представлено в додатку Д.

Таким чином, розроблений комплекс методів дослідження, спрямований на з'ясування особливостей розвитку у дітей 5-го року життя художньо-естетичної творчості засобами нетрадиційних технік малювання. Діагностичний інструментарій дозволив отримати відомості про: наявний рівень знань і уявлень 4-річних дітей про образотворчість, ставлення до малюнків та до самого себе, налаштованість на взаємодію з дорослими та практичні навички здійснення творчих образотворчих дій за допомогою нетрадиційних технік малювання. Методика дозволила з'ясувати вплив на вдосконалення означеної діяльності з боку суспільного та сімейного виховання, виявити основні тенденції у поведінці вихователів і батьків під час дитячої образотворчості у типових для них ситуаціях.

2.2. Аналіз рівнів розвитку художньо-естетичної творчості дітей 4 -5 років в умовах ЗДО

На цьому етапі дослідження проаналізовано емпіричні результати за комплексною методикою вивчення художньо-естетичної творчості дітей 5-го року життя.

Когнітивний компонент досліджуваного явища вивчався на основі відповідей молодших дошкільників на запитання бесід №1-2.

Розглянемо більш детально отримані відповіді, що вказують на знання досліджуваних про образотворчу діяльність (бесіда №1). Так, відповідаючи на запитання про діяльність художника, всі діти зазначили, що «художник малює рисунок». Як бачимо, молодші дошкільники мають уявлення про її зміст і результат. На що саме звертають увагу діти під час розглядання малюнка, дізналися з дитячих відповідей на запитання 2. Так, переважна частина дошкільників зазначила, що їм подобається сонечко, а отже вказали на художній образ в цілому. Такі висловлювання властиві для двох третин вибірки. Решта досліджуваних зазначили, що їх цікавить сонечко й промінчики, що вказує на сприйняття дітьми цілісного образу малюнка. Такі судження характерні для третини дошкільників 5-го року життя. В цілому доцільно відмітити, що молодші дошкільники здебільшого зацікавлені конкретним зображенням (художнім образом), втіленому на малюнку.

Діти вказаного віку розуміють мистецтво як процес створення зображення фарбами. У переважній більшості вихованці середньої групи зазначали, що мистецтво - це «малювання фарбами сонечка, будинку, хмарки, веселки, квітки, людини». Такі відповіді властиві 90% досліджуваних. 10% досліджуваних розуміють мистецтво як процес малювання фарбами. Як бачимо, всі діти (100%) під мистецтвом розуміють малювання, вказують на його складову – художній образ (90%). Встановлено, що усім дошкільникам п'ятого року життя добре знайома техніка малювання фарбами, всі молодші дошкільники вказали, що малюнок – це мистецтво, оскільки він гарний.

В ході аналізу відповідей дітей з'ясувалося, що всім опитаним подобаються малюнки з різними зображеннями. Проте не всі досліджувані змогли правильно деталізувати їх. Так, половина опитаних дошкільників

називали лише узагальнені художні образи, втілені на малюнках, зокрема «птахи, тваринка, їжачок, великий птах і маленькі його дітки, їжачок, пори року». Стільки ж дітей п'ятого року життя виявили схильність до деталізації: «їжачок гріється на сонечкові, курочка прогулюється з курчатками, зима, зимовий ліс, осіннє дерево». Як бачимо, не всі діти змогли ідентифікувати втілений художній образ, що вказує на брак у них відповідного досвіду.

Відсутність належного досвіду помічено й під час аналізу дитячих відповідей на можливі зображення художника. Більшість опитаних вказали такі художні образи: «фрукти, хмаринки, тварини, птахи, будинки». Всі діти (100%) вказали лише узагальнені образи, велику кількість малюнків пояснили тим, що «художник любить малювати й малює кожен день». Отже, попри те, що дошкільники вказаного віку назвали обмежену кількість образів, вони вказали на зайнятість і захопленість художника малюванням.

Під час демонстрації інших творів мистецтва, аплікації й ліплення, досліджувані вказали на техніки їх створення, а не види мистецтва. Характерними для них були відповіді: «їжачка ліпили, а квітку клеїли». Як бачимо, всі опитані правильно назвали образи, втілені у роботах і техніки їх створення. Види мистецтва чітко не назвали.

Завдяки відповідям на запитання бесіди №2 були уточнено окремі відомості дітей про техніки малювання й способи створення зображення. Так, всі опитані зазначили, що вони люблять малювати, оскільки воно передбачає малювання саме «фарбами й олівцями». Також серед необхідних засобів для його здійснення 60% молодших дошкільників зазначили, що потребують «аркуш паперу, пензлик або фарби»; стільки ж виявлено тих, кому для малювання потрібні «лише фарби й папір і серветки, бо люблю малювати пальчиком, долонькою». Отже, діти молодшого дошкільного віку знають засоби, необхідні для малювання й при цьому 80% з них володіють традиційними техніками зображення. Проте лише 20% вміють використовувати нетрадиційні, зокрема малювання пальчиками, долоньками.

Експеримент засвідчив обмеженість знань дітей щодо використання нетрадиційних технік створення зображення. Встановлено, що переважна більшість дошкільників відмітили, що окрім фарб і олівців на заняттях в ЗДО використовують фломастери, а вдома лише п'ята частина малюють долонькою, що їм дуже подобається. Крім того, відповідаючи на четверте запитання, досліджувані зазначили, що понад усе люблять малювати фарбами, бо «подобається діяти, чи то наносити зображення пензликом», «малювати пензликом, бо мама (тато, вихователь) говорить, що в мене гарні малюнки». Як бачимо, улюбленою технікою дітей є малювання фарбами за допомогою пензлика, а важливу роль відіграють схвальні висловлювання щодо намальованого рисунку. Надані відповіді на п'яте запитання засвідчили, що всі опитані зазначили, що під час невдалих спроб в процесі малювання вони «очікують на допомогу дорослого».

Отже, здійснивши аналіз отриманих результатів за когнітивним критерієм, можна констатувати, що діти п'ятого року життя мають уявлення про зображувальну діяльність, розуміють зміст праці художника, розрізняють художні образи й знають техніки їх створення. Мистецтво, у переважній більшості, розуміють як малювання фарбами зображення й відмічають їх естетичну спрямованість (красивий малюнок). Найбільш улюбленим і зрозумілим для дітей є малювання. Серед технік більшою популярністю користуються у дошкільників малювання фарбами, олівцями, фломастерами, оскільки у них це добре виходить. Лише 20% досліджуваних знає й використовує вдома нетрадиційні техніки створення зображень. Саме тому, на нашу думку, помітно обмеженість досвіду дітей щодо художніх образів та способів створення малюнків, знань про інші види мистецтва. Відмічено, що всі опитані у разі виникнення труднощів під час реалізації певного задуму очікують на допомогу дорослих.

Розглянемо тепер отримані результати дослідження емоційно-ціннісного компоненту. Так, результати проведеного опитування (бесіда №3) свідчать про позитивне ставлення дітей до власної зображувальної

діяльності. Зокрема, всі досліджувані відмітили, що «вони дуже люблять малювати, створювати різні зображення» й додали, що найбільше їм подобається це робити за допомогою «фарб і олівців» (80%), «фарб і пальчиків, долоньок» (20%).

Зафіксовано, що 70% дошкільників 5-го року життя надають перевагу процесу малювання у порівнянні з розгляданням малюнків (30%). Це природньо з огляду на високу дієву активність дітей даного віку. Виявлено, що значна частина досліджуваних очікує допомоги від дорослих тоді, коли вони самостійно не можуть втілити художній образ на папері. Найбільш поширеними були такі пояснення: «прошу, бо не виходить», «самому дуже складно намалювати», «виходить некрасиво», «не розумію, як це намалювати». Такі відповіді властиві 90% опитаних. Лише 10% дошкільників намагається самостійно впоратися із завданням. Вони так пояснюють обрану стратегію поведінки: «не хочу відволікати маму (тата)», «тата говорить, що треба робити самому» та ін. Це засвідчує, що переважна більшість дітей п'ятого року життя звикла до надмірної опіки дорослих, вважає природним за першої ж труднощі звернутися до них за допомогою і отримати підказку або прямий показ дії, не усвідомлює, що творчий процес передбачає самостійні дії.

Близько 80% дітей відмітили, що дорослі схвалюють їх роботи з малювання, вдаються до таких висловлювань: «молодчина», «гарно намалював», «оце красиве у тебе сонечко на малюнку». Решта 20% дорослих наголошувала на необхідності малювати краще: «треба краще старатися», «щось ні на що не схоже», «спробуй ще разок, другий, може щось вийде». З одного боку, стимулювання самостійності у творчій художній діяльності вкрай важливе; з іншого, діти п'ятого року життя потребують емоційної підтримки рідних дорослих, висловлювання довіри їх можливостям, підбадьорення.

Відповіді всіх дітей на наступне питання бесіди, 5-те засвідчили, що їм дуже подобається малювати з дорослими, адже малюнок при цьому

«виходить дуже гарний», «дуже красивий, сама так не зможу», «з нетерпінням очікую спільних нових малюнків». Проте така практика підходить для художньої діяльності, розвитку художніх умінь, проте може гальмувати процес розвитку творчості. Діти схвально ставляться й до самого процесу малювання, їм подобається процес створення образів. Типовим для більшості було таке висловлювання: «дуже люблю малювати, бо мені від цього радісно».

Отже, діти 5-го року життя у переважній більшості позитивно ставляться до художньо-естетичної творчості, проте більша їх частина, а це біля 80% копіює зразок, наданий дорослими. Самодіяльність, елементи творчості проявляють лише 20%. Це проявляється у самостійності, у прагненні зробити це незвичайним чином. Водночас, більшість вихованців середньої групи налаштовані на позитивний результат у зображувальній діяльності, люблять малювати, очікують допомоги від дорослих під час втілення задуму, їм подобаються власні малюнки, вони чекають на схвальну оцінку дорослих, їм властиве бажання стати художником. Дітей, яким властиві означене ставлення, виявлено близько 85%. Решта досліджуваних невдоволені своїми результатами, постійно дорослі роблять їм зауваження й тому негативно ставляться до художньо-естетичної творчості, зокрема малювання. На нашу думку, батьки та вихователі орієнтують дитину на високий стандарт якості, не зважаючи на те що це лише, діти, які пізнають світ, набувають досвіду. Тому дорослим варто вказувати на недоліки так, щоб не образити та не пригнічувати дитину. На нашу думку, дорослі до кінця не розуміють, що дитяча творчість – це прояви у поведінці, зокрема у художній діяльності самобутності, своєрідності, прагнення відійти від зразка, виявити самостійність, створити щось по-своєму.

Проаналізуємо отримані дані щодо поведінкового компоненту художньо-естетичної творчості: втілення художнього образу за допомогою нетрадиційних технік малювання. Так, під час пояснення завдання було

помічено, що досліджувані уважно слухали експериментатора перед виконанням завдання й з цікавістю розглядали зображувальні засоби. Було помітно й захопленість процесом малювання. Зафіксовано звертання дітей до дорослого для уточнення образотворчих дій та прохання допомоги, що ми трактуємо більшою мірою як прояви залежності, а не прагнення до творчості. Встановлено, що досліджувані позитивно реагували на схвальні відгуки експериментатора щодо результатів їх образотворчості, намагалися виправити неточності у малюнку, на які вказав дорослий. У 15% дошкільників виявили дещо інші тенденції: на малюнках ми побачили зовсім несхожі на інші зображення й вони повністю відрізнялися від зразка. Тькі діти до дорослого не зверталися, натомість додали до своєї роботи незвичні елементи самостійно, без підказок експериментатора

Під час аналізу малюнків було помічено, що завдання 1 для дітей 5-го року життя виявилось легшим, що засвідчила їхня здатність добре передати художній образ. В цілому 20% досліджуваних вирізнялися схильністю до реалістичного зображення: дотримувалися форми й пропорції, правильно передавали на малюнках деталі й колір, достатньо вірно розміщували його на аркуші паперу. Щодо *завдання 2*, то відсоток досліджуваних з реалістичним зображенням виявився меншим, лише 14%.

Значна більшість робіт характеризується певними недоліками, але в цілому зображення в них близькі до реалістичних. На таких малюнках колір передано правильно, проте помітні помилки при передачі величини, пропорцій і окремих деталей, що пов'язано з зображувальними вміннями дітей у нетрадиційній техніці. Крім того, досліджувані змогли повністю впоралися з завданням лише після наданих додаткових пояснень експериментатора та його безпосередньої допомоги: 50% (*завдання 1*) і 54% (*завдання 2*).

Результати третьої групи досліджуваних, відповідно 30% (*завдання 1*) і 36% (*завдання 2*) можна назвати негативними, оскільки діти не змогли втілити образ так, щоб він був відмінний від зразка, а не його правильна

копія. Правильним можна вважати лише вибір кольору та засобів зображення. Проте зображувальні дії були більше схожі на вправління (експериментування) в техніці. Ці діти не змогли впоратися з поставленими перед ними завданнями навіть з допомогою експериментатора, що викликало в них негативні емоції.

Отже, значна кількість дітей, близько 52%, не змогли самостійно досягти мети у експериментальних завданнях, оскільки для них запропоновані техніки зображення виявилися незвичними, незнайомими. Самостійно виконали завдання біля 17%. Значні труднощі при втіленні реалістичного образу мало біля 31% дітей. Не змогли виконати завдання, навіть з допомогою дорослого. В цілому можна зробити висновок, що дорослі недостатньо звертають увагу на нетрадиційні техніки малювання при навчанні художньо-естетичної творчості, надміру прив'язують увагу дітей до зразка, орієнтують на його копіювання. Тим самим гальмується розвиток здатності дошкільників діяти ініціативно, по-своєму, отримувати задоволення від процесу творення.

На основі узагальнення результатів за всіма методами дослідження, було здійснено розподіл дітей за рівнями розвитку художньо-естетичної творчості. Нижче подано якісно-кількісні характеристики досліджуваних, віднесених до певного рівня.

Таблиця 2.2.

Розподіл дітей 5-го року життя за рівнями розвитку художньо-естетичної творчості

Рівень	Характеристика проявів художньо-естетичної творчості дітей 5-го року життя	Кількість дітей (y%)
<i>Високий</i>	Розрізняє малюнок, аплікацію, виріб ліплення. Знає хто такий художник, з захопленням і повагою ставиться до творів. Вміє аналізувати художній образ, знаходить способи його створення, за необхідності пояснює їх дорослому. Розуміється на основних художніх техніках і матеріалах. Використовує нетрадиційні техніки. Здатен	18

	<p>підібрати й використати необхідні зображувальні матеріали, техніки, прагне до самостійного виконання поставленого перед ним завдання. За необхідності звертається за допомогою до дорослого під час роботи з незнайомими чи незвичними матеріалами. Дотримується правил поведінки з незнайомими матеріалами. Отримує насолоду від власних художніх досягнень, з задоволенням обговорює отриманий результат. Очікує й радіє схваленню дорослим його творчості. Засмучується, коли не зміг втілити художній образ. Виявляє разом з дорослим дорослого причини успіху чи невдачі.</p>	
<i>Середній</i>	<p>Розрізняє малюнок, аплікацію, виріб ліплення. Знає хто такий художник, з цікавістю розглядає художні твори. Разом з дорослим аналізує художній образ, спільно з ним знаходить способи втілення й пояснює їх. Використовує основні художні техніки й матеріали. Разом з дорослим користується нетрадиційними техніками. Дотримується правил поведінки з незнайомими матеріалами. Очікує на допомогу дорослого під час виконання поставленого перед ним завдання. Отримує задоволення від своїх художніх досягнень, обговорює їх з дорослим, коли про це просять. Позитивно ставиться до схвалення його творчості дорослими. Засмучується своїм невдачам при малюванні художнього образу. Розуміє пояснення дорослим причин успіху чи невдачі у художньо-естетичній творчості.</p>	52
<i>Низький</i>	<p>Розрізняє малюнок, аплікацію, виріб ліплення. Знає хто такий художник. Разом з дорослим аналізує художній образ. Лише з підказкою усвідомлює спосіб його втілення, не завжди може його пояснити. Невміло використовує основні художні техніки, матеріали. Відсутній досвід використання нетрадиційних технік, не знає правил поведінки з незнайомими матеріалами. Без дорослого до виконання завдання не береться. Радіє художнім досягненням, з обережністю ставиться до схвалення його творчості дорослими, уважно поради. Дуже переживає свої невдачі у малюванні. Часто не розуміє пояснення дорослим причин успіху чи невдачі у художньо-естетичній творчості.</p>	30

У дослідженні художньо-естетичної діяльності дітей 5-го року життя брали участь діти, які входили до експериментальної (ЕГ) й контрольної (КГ) груп вибірки. У таблиці 2.3 подано кількісний розподіл по кожній групі.

Таблиця 2.3.

Розподіл досліджуваних 5-го року життя на контрольну й експериментальну групи

Групи	Кількісний розподіл дітей ЕГ і КГ за рівнями
--------------	---

вибірки	розвитку(у%)		
	<i>Високий</i>	<i>Середній</i>	<i>Низький</i>
ЕГ	17	50	33
КГ	19	52	31

Як видно з наведених у таблиці кількісних даних, розбіжність між показниками художньо-естетичної творчості дітей ЕГ і КГ незначна. Це дає підстави говорити про правомірність порівняння проявів досліджуваного явища на початковому та завершальному етапах роботи дошкільників експериментальної та контрольної груп.

Таким чином, завдяки застосуванню комплексної методики діагностики особливостей художньо-естетичної творчості дітей 5-го року життя визначено рівні її розвитку у вихованців середньої групи. Встановлено: значна кількість дошкільників п'ятого року життя характеризується недостатнім рівнем її сформованості і потребує поліпшення. У дітей діагностовано прогалини у виявленнях про творчу діяльність, низький рівень сформованості художніх вмінь, відсутність творчого досвіду, невизначене ставлення до проявів власної творчості й образотворчості у світі дорослих.

2.3. Визначення ролі педагогів і батьків у розвитку художньо-естетичної творчості дітей 4-5 років

Здійснивши аналіз річних і календарних планів вихователів ЗДО дійшли висновку, що в них певною мірою відображене питання розвитку художньо-естетичної діяльності дітей середньої групи. Проте більшої уваги педагоги приділяють під час навчання й самостійної художньої діяльності традиційним технікам малювання. Виявлено лише 2 заняття на кожне півріччя, на яких мали місце завдання з розвитку художньої творчості дітей п'ятого року життя. При цьому педагоги акцентують увагу на малюванні дітей 5-го року життя зубною щіткою, долонькою і пальчиками. Також у

окремих планах присутні штампування, малювання відбитком листя й ватними паличками. На нашу думку, це не достатній арсенал нетрадиційних технік у процесі розвитку художньої творчості.

Також, у планах роботи зовсім не виявлено заходів співпраці з родинами вихованців з цієї проблеми. Методи, які використовуються для навчання художньої діяльності, є усталеними для педагогічних працівників: показ, пояснення, демонстрація. Не було помітно використання новітніх технологій у навчанні дітей художньо-естетичної творчості. Заходів, спрямованих на розвиток самодіяльності, елементів творчості, самостійності дітей у художній діяльності виявлено не було.

За результатами проведеного анкетування з вихователями ЗДО встановлено: ставлення педагогів до розвитку художньо-естетичної творчості й обсяг роботи, який вони здійснюють з дітьми середнього дошкільного віку з даної проблематики підпорядковується радше навчання необхідних художніх умінь, ніж розвитку елементів креативності як базової особистісної якості. Так, думки респондентів щодо дитячої творчості розділилися: 43% вибірки вважають, що воно підкреслює особливості пізнання дитиною світу, 28,5% наголошують, що у ньому відображається художньо-естетичне ставлення дітей до дійсності. Решта досліджених вважають, що це поняття вказує на засвоєння дошкільниками цікавої діяльності. Як басимо, жодна з відповідей не відображає суть художньої творчості дитини.

Відповіді на наступне запитання щодо сутності цього виду діяльності, майже однотайні. Так, 86% опитаних вважає, що художньо-естетична творчість полягає у відображенні навколишньої дійсності. Водночас, окремі педагоги, 14%, звернули увагу, що суть полягає у оригінальному зображенні світу. На нашу думку, саме вони і більш правильно розуміють назване явище.

Відповідаючи на наступне питання, 71% вихователів відмітили, що майже всі діти позитивно ставляться до зображувальної діяльності. Втім 29% відмітили, що позитивне ставлення помітно лише у половини дітей молодшого дошкільного віку. Третина педагогів помітили, що значна частина

дошкільників відчуває певні труднощі в оволодінні образотворчістю, решта ж вихователів констатує цікавість дітей до цієї активності.

Відтак, у навчально-виховному процесі лише 29% опитаних працівників ЗДО намагаються підтримати дітей в їхньому прагненні до художньо-естетичної творчості. 71% дорослих вказали, що вони не намагаються вдосконалювати у дітей художні вміння. Значний відсоток педагогів спрямовує свою увагу на засвоєння дошкільниками середньої групи традиційних технік роботи для зображення художніх образів, а тому зневажає на творчі прояви дітей. Такі відповіді властиві 71% опитаних. Лише невелика частина педагогів прагне збагатити художні вміння за рахунок нетрадиційних технік, що сприятиме зростанню творчих проявів.

Втім, 57% вихователів все ж підтримують бажання дітей й допомагають їм допомогу в оволодінні нетрадиційними художніми техніками під час роботи над малюнком, а потім пропонують дітям самостійно обрати будь-яку з них, розв'язуючи творче завдання у самостійній художній діяльності. Натомість 43% педагогічних працівників не звертають на це увагу, оскільки вважають, що діти мають їх опанувати самі, адже творчість носить самостійний характер. Тут варто відмітити, що творчість справді заснована на самостійності й з цього ракурсу допомога дітям не потрібна. Якщо взяти до уваги процес оволодіння техніками, то допомога дорослого вкрай необхідна, оскільки це процес навчання. На нашу думку, ця частина опитаних до кінця не розуміє різницю між творчістю й репродуктивною зображувальною діяльністю, а тому процес навчання повною мірою неорганізований. Водночас, дорослим потрібно організувати самостійну художню діяльність, у якій буде можливість роботи по-своєму, вигадувати, фантазувати.

Аналіз відповідей на наступне запитання дозволив виявити набір нетрадиційні технік, які використовують вихователі для збагачення практичних вмінь дітей й так здійснюють підтримку художньо-естетичної творчості дітей 5-го року життя. Найбільш вживаними є малювання

долонькою та пальчиком, використання зубної щітки. Інколи педагоги звертаються до ватних паличок, показують дітям прийоми зображення жатим папером, відбитками листя дерев, штампування. Зрідка використовують плямографію. На нашу думку, вихователі недостатньо знають сучасні нетрадиційні техніки малювання, а тому їх арсенал у дітей буде обмежений, що, у свою чергу, впливатиме на їх художні вміння, а відтак на використання у художньо-естетичній творчості.

В ході аналізу відповідей педагогів на останнє запитання анкети було встановлено, що лише третина з них співпрацює з означеної проблеми з батьками вихованців постійно. 14% опитаних взагалі ніколи у цьому контексті не спілкуються з родинами дітей, а 47% вихователів лише інколи акцентують свою увагу на взаємодії з батьками щодо розвитку у дітей художньо-естетичної творчості.

Отже, результати анкетування педагогічних працівників ЗДО вказали, що вихователі недостатньо оцінюють потенціал нетрадиційних технік у розвитку дитячої художньо-естетичної творчості, використовують обмежений їх арсенал в освітньому процесі. Значна частина педагогів лише епізодично допомагають в опануванні ними дітьми 5-го року життя, формуючи художні вміння. Лише невелика кількість педагогів взаємодіють з даної проблеми з батьками вихованців середньої групи. Також не всі вихователі вірно розуміють саме явище дитячої творчості, хоча й підкреслюють її спрямованість на пізнання світу, але не достатньо усвідомлюють як її потрібно підтримувати.

Ставлення батьків до художньо-естетичної творчості дітей та їхні виховні впливи у цьому контексті доповнили уявлення про загальні тенденції. Так, переважна більшість дорослих членів родин, а це 73%, вважає, що найбільш улюбленим видом образотворчості дітей є малювання. Водночас 18% вказує, що це апплікація, ще 9% респондентів зазначили, що це ліплення. До таких висновків батьки дійшли: 73% на основі спостережень за дітьми; 18% дізналися про це від вихователів; у відповідності до власних переконань

так вважає 9%. Як бачимо, у більшості рідних дорослих правильні переконання про образотворчість їх дітей.

При цьому значна кількість опитаних, а це біля 64%, підтримує вдома дітей у їх набутті художніх умінь, спільно малюючи. 27% дорослих членів родин разом з дітьми розглядають картинки, ілюстрації до казок, оповідань. 9% батьків лише пропонують дітям зображувальні матеріали, не прикладаючи при цьому дієвих зусиль. При розгляданні малюнків вони рідко аналізують художній образ, способи його створення. Відповідно, значна частина батьків не підтримують у дітей художньо-естетичні прояви творчості.

82% опитаних батьків зазначили, що діти вдома повністю забезпечені зображувальними матеріалами й засобами. Лише 9% вказали, що вони не впевнені у цьому й 9% визнали, що такі художні матеріали вдома є, але їх явно недостатньо. Відтак, переважна кількість дітей середнього дошкільного віку має достатньо засобів для творчості вдома, що є позитивним у плані підтримки творчих проявів у дітей, адже у них є можливість використовувати різні художні засоби у образотворенні.

Водночас постійне використання нетрадиційних технік вдома відмітили 54% респондентів, а 46% дорослих зазначило, що звертаються до них зрідка. Як бачимо, близько половини батьків дотримується усталених поглядів на малювання, вважаючи традиційні техніки найбільш дієвим засобом дитячої образотворчості. Та частина батьків, які використовують нетрадиційні техніки для створення зображень вказали, що найбільш часто використовують у роботі з дітьми: малювання долоньками й пальчиком, ватні палички; інколи – мочалка, зубна щітка, відбитки листочків з дерев. Помічено, що техніки вихователів і дорослих членів родин схожі, майже не різняться. Можна говорити, що знання значної кількості дорослих про сучасні нетрадиційні техніки недостатні.

Значна частина батьків відмітила, що діти дуже позитивно реагують на сумісні зображувальні дії у малюванні. Такі відповіді властиві для 73%

респондентів. 9% вказали, що їхній син чи то донька негативно ставляться до цього, просять їм не заважати й не обмежувати у зображувальній діяльності (Оце те, що треба) . При цьому 18% дорослих зазначили, що вони не можуть визначитися зі ставленням дитини до їх присутності чи відсутності під час художньої діяльності, адже треба «поспостерігати за дітьми». Відтак, близько третини батьків не цікавляться цією проблемою й не розуміють ролі дорослих у розвитку художньо-естетичної творчості дітей.

Зафіксована незацікавленість значної кількості дорослих членів родин взаємодією з вихователем у цьому питанні. Так, 82% опитаних вказали, що ніколи не зверталися до педагогів ЗДО з означеної проблеми, а 18% опитаних зазначили ситуативний характер звернень з приводу образотворчості. Як бачимо, взаємодія між вихователями й батьками дітей майже не відбувається за означеною проблемою творчості.

Отже, базуючись на даних дослідження, можна зробити висновок, що педагогічний вплив батьків на художньо-естетичну творчість дітей 5-го року життя не є систематичним. Значна частина опитаних не цікавиться проблемою розвитку означеної активності дітей, близько половини визнає зацікавленість дошкільників нетрадиційними техніками, проте має обмежені знання про них і невеликий досвід їх використання. Крім того, переважна більшість дорослих не взаємодіє у цьому питанні з педагогами ЗДО.

Таким чином, досліджуючи проблему розвитку у дітей п'ятого року життя художньо-естетичної творчості, ми дійшли висновку про те, що знання вихователів про сутність дитячої художньо-естетичної творчості не є систематизованими, проте уявлення батьків є більш загальними й схематичними. Констатовано недостатній вплив дорослих на розвиток образотворчості у дітей молодшого дошкільного віку. Між вихователями й батьками немає однотайності поглядів на необхідність взаємодії між собою у цьому питанні, у них бракує знань про необхідність збагачення художніх вмінь у дітей, збагачувати досвід самостійної творчої діяльності дітей,

використовувати сучасні нетрадиційні техніки малювання для підтримки творчої активності дітей.

Висновки до розділу 2

Необхідність проведення констатувального експерименту зумовила необхідність розробки комплексної методики вивчення художньо-естетичної творчості молодших дошкільників засобами нетрадиційних технік малювання. Застосування комплексної методики уможливила дослідження проявів дітьми творчості у художньо-естетичній діяльності та визначення ролі закладу дошкільної освіти та сім'ї у процесі її розвитку.

На основі аналізу художньої сприйнятливості та художньо естетичних емоцій і почуттів, самостійності та творчих художніх дій, художньо-естетичній оцінці дітей, які відобразилися у когнітивному, емоційно-ціннісному й поведінковому компонентах художньо-естетичної творчості дітей 5-го року життя було виявлено три рівні її розвитку. З'ясовано, що 18% досліджуваних має високий рівень розвитку означеної властивості, 52% - середній, –30% вихованців – низький рівень. В цілому 82% дітей 5-го року життя характеризується недостатнім рівнем розвитку художньо-естетичної творчості засобами нетрадиційних технік малювання.

Визначаючи вплив закладу дошкільної освіти та сім'ї на розвиток художньо-естетичної творчості дітей молодшого дошкільного віку, досліджувалися: система знань дорослими суті досліджуваного явища та специфіки його розвитку на п'ятому році життя; характер їхнього ставлення до художньої дитячої творчості та нетрадиційних технік її розвитку; особливості керівництва самостійною художньою діяльністю дошкільників.

Встановлено: хоча дорослі й досить добре орієнтуються у сутності дитячої образотворчості, її спрямованості у вихованців на пізнання світу, виявлено їх обмежений вплив на розвиток і вдосконалення цього виду активності вихованців. Це підтверджується відсутністю належної взаємодії між ЗДО й сім'ями дітей, браком знань про існуючі нині види нетрадиційних технік, засоби малювання, особливості їх використання. Констатовано їх відсутність у роботі з дітьми, переважання традиційних методів впливу на розвиток і вдосконалення художніх творчих дій вихованців.

Отримані на констатувальному етапі роботи експериментальні дані актуалізують необхідність вдосконалення роботи з розвитку художньо-естетичної творчості з дітьми п'ятого року життя, педагогами і батьками на формувальному етапі.

РОЗДІЛ 3.
СИСТЕМА РОБОТИ З ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОЇ
ТВОРЧОСТІ П'ЯТОГО РОКУ ЖИТТЯ ЗАСОБАМИ
НЕТРАДИЦІЙНИХ ТЕХНІК МАЛЮВАННЯ В УМОВАХ
ДОШКІЛЬНОГО ЗАКЛАДУ ОСВІТИ

3.1. Педагогічні умови оптимізації розвитку художньо-творчої діяльності
дітей 5 року життя в умовах ЗДО

У попередньому розділі магістерської роботи було уточнено критерії та показники художньо-естетичної творчості дітей середньої групи ЗДО, здійснено розподіл дітей за рівнями розвитку у них цієї особистісної властивості. Отримані результати свідчать про недостатній рівень прояву означених властивостей у значній кількості вихованців середньої групи.

З'ясування ролі батьків і педагогів у процесі розвитку художньо-естетичної діяльності дітей 5 року життя показало, що значна частина з них не має повного уявлення про творчий розвиток дітей, слабо орієнтуються у термінологічному полі досліджуваного явища, недостатньо звертають увагу на стимулювання проявів дитячої художньої творчості.

Отримані результати у ході констатувального експерименту засвідчили необхідність проведення цілеспрямованої роботи з дітьми та дорослими у плані оптимізації художньо-естетичної творчості дітей п'ятого року життя. Відтак було організовано формувальний експеримент, у якому були задіяні вихователі, дошкільники середньої групи та їхні батьки експериментального ЗДО.

Мета формувального експерименту: оптимізація розвитку художньо-естетичної творчості дітей 5-го року життя в умовах ЗДО. Відповідно до

поставленої мети були сформульовані завдання, які мали вирішити на цьому етапі роботи:

1. Обґрунтувати педагогічні умови оптимізації проявів і розвитку художньо-естетичної творчості дітей п'ятого року життя.
2. Розробити систему роботи з вдосконалення проявів художньо-естетичної творчості дошкільників середньої групи.
3. Реалізувати розроблену програму вдосконалення художньо-естетичної творчості дітей 5-го року життя в умовах експериментального закладу дошкільної освіти.
4. Реалізувати контрольний етап формувального експерименту й оцінити його ефективність.

На формувальному етапі дослідження взяли участь діти 5-го року експериментальної групи (ЕГ) у кількості 17 осіб, батьки дітей (17 осіб) та 7 педагогічних працівників ЗДО. Учасники КГ (16 дошкільників і 16 батьків) нами залучалися до роботи лише на контрольному етапі для порівняння його результатів з даними констатувального експерименту. Увесь спектр виховних впливів було спрямовано на дітей ЕГ, батьків і вихователів.

Вирішуючи завдання формувального експерименту, ми розуміли, що ефективність формувальних впливів залежить від педагогічних умов, які становлять основу системи роботи з розвитку творчих проявів дошкільників. Під педагогічними умовами розвитку художньо-естетичної творчості дітей п'ятого року життя розуміємо насичене розвивальне середовище, у якому діти мають змогу набути досвід творчих дій, вправлятися у творчості й отримують належну емоційну підтримку від значущих дорослих.

Саме тому обґрунтуванню педагогічних умов розвитку творчості дітей 5-го року життя нами було приділено належної уваги. Основу їх становили методологічні підходи, під якими розумілися основні висхідні положення, що визначають зміст і характер дослідження, особливості його організації та проведення. У нашому дослідженні висхідними принципами стали:

особистісно орієнтований, синергетичний, компетентісний, діяльнісний. Детальніше розглянемо суть означених підходів.

Зокрема, відправною точкою для нас став особистісноорієнтований підхід, оскільки він надає змогу розглядати дитину як найвищу цінність, з притаманною їй внутрішньою логікою розвитку та відповідними потенційними можливостями. Цей підхід розставляє акценти на суб'єкт-суб'єктні стосунки між вихователем і дошкільником, визнання вихованця активним творцем власної особистості.

У дошкільній освіті означений підхід розробляли І. Бех, О. Кононко, С. Ладивір, Т. Піроженко, В. Кузьменко, Т. Поніманська, Т. Фасолько та інші. Так, І. Бех акцентує увагу на важливості визнання права вихованця на саморозвиток, що потребує від вихователів гнучкості в організації освітнього процесу й відсутності жорстких рамок під час взаємодії з дітьми. Науковець підкреслює необхідність становлення у педагогів нового бачення процесу виховання, де робиться ставка на спільних педагогічних і пізнавальних діях дітей і вихователів, формування базових рис дитячої особистості.

О. Кононко, розробляючи особистісний підхід, орієнтує на необхідність розвитку в особистості таких сутнісних ознак, як здатність свідомо сприймати зовнішні впливи й виявляти ціннісне ставлення до світу (природи й людей), з повагою ставитися до себе й власних здобутків. Т. Поніманська в контексті даного підходу акцентує увагу на гуманному ставленні до дітей дошкільного віку, що стає можливим через засвоєння загальнолюдських моральних цінностей, а найкращим способом цього процесу – побудова сприятливої соціальної ситуації розвитку для конкретної дитини [27].

Т. Піроженко, С. Ладивір наголошують на необхідності встановлення певної сполучної ланки між теорією й практикою виховного процесу через проектування виховних впливів, що дозволяє дорослим сприйняти дитину, підтримати її намагання. Такий місток встановлюється за уявленнями науковців через прийняття, підтримку й пізнання кожної дитини. Дитина,

відчуваючи таке ставлення з боку дорослих буде більш активною й розкритою у власній життєдіяльності.

Т. Фасолько також підкреслює важливість і значущість означених положень і наголошує на тому, що особистісно орієнтований підхід додає зростаючій особистості впевненості у власній поведінці, відповідальності за власні вчинки, вимогливості до дорослих й однолітків, вмотивованості до успіху.

Таким чином, особистісноорієнтований підхід у контексті оптимізації виховних впливів на розвиток художньо-естетичної творчості буде ефективним, оскільки передбачає гуманізацію стосунків між вихователями й дітьми, базується на інтересах і потребах дошкільників, уможливорює диференціацію та індивідуалізацію роботи педагога, реалізується у спільній діяльності дорослих і дітей, дозволяє добрати дієві виховні засоби.

Тісно пов'язаним з означеним є синергетичний підхід. Він спрямовує зусилля на емоційно- почуттєву сферу дитини, її розвиток і вдосконалення, а також тісно пов'язаний з мистецтвом. Цей підхід розробляли такі науковці як Ф. Барб-Галль, В. Діхтн-Кірф, Л. Шульга, О. Половіна. Зокрема, як наголошує Л. Шульга, концептуальними засадами означеного підходу є його спрямованість на поєднання альтернативного мислення, універсальної творчої здатності й процесу саморозвитку. Водночас у руслі основних положень спостерігається набуття дітьми важливого художньо-естетичного досвіду у сумісних діях, збагачення й оновлення стратегій педагогічної взаємодії. Дитина налагоджує продуктивну взаємодію зі світом, мистецтвом, в неї розвиваються сутнісні сили і проявляється внутрішній потенціал. Також у контексті означених положень гуманізуються стосунки, виникає довіра до учасників спільної художньо-естетичної діяльності, визнається пріоритет процесів саморозвитку малюка, забезпечується синтез різних видів мистецтв, відбувається розвиток й вдосконалення естетичного сприйняття, збагачується арсенал педагогічних засобів впливу [72].

На актуальних можливостях положень означеного підходу у дошкільній освіті акцентує увагу О. Половіна. Авторка наголошує на сприянні становленню у дошкільника емоційності й, в цілому, вдосконаленні художньо-естетичного розвитку. Основні положення синергетичного підходу уможливають у процесі виховання синтез різних видів мистецтв, поєднання нетрадиційних технік поряд з традиційними техніками малювання, потреби й бажання дітей під час добору засобів для створення художнього образу; розширення термінологічного поля (малювання, живопис), що підкреслює можливості творчих актів з боку дитини й самовираження [50].

Отже, положення синергетики доповнюють особистісноорієнтований підхід, що важливо для нашого дослідження. Відповідно до нього на заняттях були створені умови для розкриття творчих можливостей, ефективної взаємодії між вихователями і дітьми у сумісній діяльності, розвитку художньо-естетичних здібностей дітей за допомогою нетрадиційних технік малювання завдяки оновленню (привнесенню у педагогічний процес) нових педагогічних методів і засобів. Всі положення цього підходу спрямовані на вдосконалення художньо-естетичної творчості дітей 5 року життя.

Розглянуті вище положення доповнює компетентісний підхід. Завдяки його спрямованості створено цілісну систему, зорієнтовану на розвиток у дітей середньої групи творчих властивостей. Це стає можливим завдяки сформульованій меті, поставленим завданням, визначеному змістовому наповненню, а також організації педагогічного процесу. Означені дії уможливають набуття вихованцями досвіду в образотворчій діяльності, розширення уявлень про зображувальні матеріали, шляхи створення й засоби для втілення художнього образу, іншими словами забезпечує процес творчості у дітей. За уявленнями І. Беха, О. Кононко, А. Богуш, пріоритет зміщується на можливості дітей використовувати власний досвід у практичних діях, втілювати його у конкретні результати, здобутки. Тобто, вагомості набувають не лише знання, а й їх практичне використання.

У коментарі до державного стандарту [2] А. Богуш наголошує, що компетентність дитини містить у собі теоретичний і практичний досвід, здатність до креативних дій, активність, самоповагу, незалежність поведінки, самооцінку та здатність до самоконтролю. Все це, на думку науковця, вводить її в ранг комплексної ознаки особи перед вступом до школи. Так, у БКДО означений підхід розглядається як один з основних, що орієнтує фахівців дошкільної освіти на таку організацію освітнього процесу, яка дозволяє дитині здобувати важливі компетенції безпосередньо у практичних діях, внаслідок опанування дошкільником необхідними знаннями про власну особистість, навколишню дійсність, існуючі цінності та можливості їх використання. Отже, у нашому випадку, компетентісний підхід забезпечив можливість здобуття досвіду дітьми в здійсненні образотворчої діяльності, здобутті досвіду використання нетрадиційних технік малювання, оволодіння знаннями й вміннями втілювати художній образ, спрямування власних надбань у художньо-естетичній творчості.

Ще один підхід, який було обрано нами на етапі формувального експерименту, – діяльнісний. Його основи у психолого-педагогічній науці були закладені вітчизняними науковцями Л. Виготським і О. Леонтьєвим. Зокрема, Л. Виготський довів, що діяльність є визначальним чинником у зростанні особистості. О. Леонтьєв відніс цю психологічну категорію також і до особистісних надбань. Водночас автор відмітив, що різносторонність особистості залежить від кількості видів діяльності, які вона реалізує у повсякденному житті. Відповідно, чим більше видів діяльності, тим більш розвинена особистість. Зокрема, В. Мухіна вважає, що різні види образотворчої діяльності збагачують досвід дитини, розвивають у неї творчі можливості, сприяють виникненню інтересу, допитливості, набуттю вмінь і навичок взаємодії з навколишнім світом, здатності досягнути розумом себе як митця (суб'єктом творчих дій, автором). З точки зору педагога, важливим є емоційне насичення діяльності зі сторони дитини і також її пошукова активність. У нашому дослідженні діяльнісний підхід забезпечив набуття

досвіду художньо-естетичної творчості, (пошукову) дослідницькі дії вихованців під час опанування нетрадиційних технік малювання, продуктивність їхньої уваги, вправління в набутих знаннях, вміннях і втілення їх у конкретний результат [12].

Розглянуті нами підходи (особистісно орієнтований, синергетичний, компетентісний, діяльнісний) як кожен окремо, так і всі в цілому, уможливили організацію й супровід дітей 5-року життя під час опанування ними художньо-естетичною творчістю. Так, *особистісно орієнтований підхід* сприяв ефективній організації процесу розвитку у дітей п'ятого року життя художньо-естетичної творчості у художній сфері, уможливив інтеграцію розвивальних завдань, дозволив зробити акцент на індивідуальних можливостях і потребах дитини.

Синергетичний підхід актуалізував увагу до естетичної сфери особистості, дозволяв поєднувати різні мистецькі сфери і види художньої діяльності, використовувати поряд з традиційними техніками зображення нетрадиційні.

Компетентісний підхід сприяв набуттю дитиною 5-го року життя досвідченості, довіри до свого досвіду та до здатності робити вибір необхідної техніки й способів створення зображення, постійно вправлятися у цьому, розвивати необхідні для творчої діяльності особистісні риси.

Діяльнісний підхід уможливив становлення активної позиції учасників освітнього процесу, перетворював дитину 5 року життя на активного суб'єкта діяльності, який здатен ставити перед собою мету, намічати шляхи її досягнення, здійснювати контроль за своїми діями й поведінкою під час творчості, оцінити здобутий результат – продукт творчості.

Як бачимо, означені положення уможливили: гармонійний і повноцінний розвиток дошкільників середньої групи ЗДО в цілому й зокрема в їхній творчості у художньо-естетичній діяльності; зростання зацікавленості дорослих проблемою творчого зростання дітей 5-го року життя.

На основі вище викладених положень, нами було виділено три основні педагогічні умови, на які ми спиралися у подальшій розробці формувального експерименту:

- *розширення знань і уявлень дітей про художньо-естетичну творчість та способи втілення художніх образів;*
- *вправляння дітей 5-го року життя в умінні втілювати художній образ у малюнках, використовуючи нетрадиційні техніки малювання;*
- *збагачення уявлень дорослих про можливості використання нетрадиційних технік у розвитку художньо-естетичної творчості малюків.*

Аргументуємо виділені педагогічні умови, базуючись на ідеях провідних науковців у галузі дитячої образотворчості. Так, виділяючи **першу педагогічну умову** – *розширення знань і уявлень дітей про художньо-естетичну творчість та способи створення художніх образів на малюнках* ми виходили з того, що у дітей п'ятого року життя виникає зацікавленість до зображувальної діяльності, з'являються уявлення про художні матеріали, техніки, які дитина починає використовувати й набувати досвіду. Як зазначає Л. Виготський, основним питанням педагогіки й психології є з'ясування сутності дитячої творчості, її розвиток у дитинстві та визначення впливу творчої діяльності на становлення та розвиток особистості в цілому [12, с. 7].

Н. Ветлугіна, наголошує на важливості творчості, яка виникає у період дошкільного дитинства й наголошує, що творчий досвід, набутий дитиною в цей період життя, відіграє важливу роль у майбутньому. Саме тому авторка підкреслює, що завдання дорослих у цей період полягає у своєчасному стимулюванні творчих проявів у дітей [8, с. 3].

О. Корчинова зазначає, що діти дізнаються про якість кожного матеріалу, пізнають його властивості, які потім втілюють у зображення, виріб, варіюють ними для отримання нових образів. Тому, на думку авторки, вихователі мають докласти зусиль, щоб якомога більше ознайомити дітей з характерними ознаками художніх матеріалів, способами їх застосування, що

дозволяє їм більш успішно втілювати у творчу діяльність, фантазувати, створюючи нові образи [28, с. 21].

О. Дронова також підкреслює роль батьків і педагогів у набутті дитиною досвіду образотворчості. При цьому вона відмічає, що у малюка, у якого є наявні знання й уявлення про властивості художніх матеріалів і технік їх використання, з'являються переваги й вподобання щодо їх використання, а отже й можливість фантазувати, творити. В цей момент, дитина може вже повністю обійтися без дорослих, втілюючи набутий досвід у створення нових художніх образів. Відтак, наявність досвіду, який включає знання й практичні вміння використання у образотворчості є беззаперечним фактом, де важливу роль у його набутті відіграють батьки і педагоги [44, с. 229].

Нам імпонує думка В. Мухіної, яка наголошує, що у дошкільному віці дитина має отримати різноманітні знання й уявлення про різні художні матеріали та техніки образотворчості, а особливо у малюванні, оскільки такий досвід унеможливуватиме появу зображальних шаблонів у малюків. Чим багатші знання дошкільників про способи використання матеріалів (техніки), тим більше можливостей для фантазування, творчості у художньо-естетичній діяльності, тим більш впевненою і самостійною стає дитина у самовираженні [41, с. 27], [40].

Отже, за твердженням провідних науковців у сфері образотворчості, розширення досвіду дітей відіграє значну роль у їхніх можливостях створювати нові образи, фантазувати у малюванні, уникати шаблонності, тобто проявляти художньо-естетичну творчість.

Розглядаючи другу педагогічну умову – *вправління дітей 5-го року життя в умінні втілювати художній образ у малюнках, використовуючи нетрадиційні техніки малювання* – ми виходили з того, що практичні вміння у дітей при створенні малюнків відіграють роль своєрідного каталізатора дитячої творчості, оскільки досконале володіння тією чи іншою технікою

дозволяє дитині удосконалити художній образ, зробити його більш яскравим, або створити нове оригінальне зображення.

В. Космінська, Н. Халезова наголошують, що з метою надання художньому образу найбільшої міри виразності, у відповідності до задуму, використовують різні засоби, до яких автори відносять матеріали та техніки. Вибір митця (дошкільника)₂ за допомогою яких матеріалів і технік створювати художній образ₂ є одним з компонентів художньої творчості. Знання технік, використання того чи іншого матеріалу дозволяє творчо підходити до вирішення художніх завдань, що супроводжується зростанням практичного досвіду й самостійністю у образотворенні [62, с. 16]. Як бачимо, вміння використовувати різні художні матеріали й техніки є основою виникнення художньо-естетичної творчості дітей.

Подібної думки дотримується О. Терещенко. Авторка зазначає: для того, щоб художньо-естетична, зокрема образотворча, діяльність дітей набула творчих ознак, необхідно використовувати певні педагогічні засоби, до яких науковець відносить і вправління дітей у різних видах образотворення. Крім того, таке вправління дозволяє варіювати виражальними художніми засобами й надати художнім задумам цілісності, оригінальності, кращій передачі форми й кольору. Крім того, авторка наголошує, що дитина прислухається й наслідує спочатку дії авторитетного дорослого, а вже потім її дії набувають більшої самостійності, новизни й втілюються у новий образ, тобто проявляється художньо-естетична творчість [63, с. 11-15].

Подібні думки висловлює й Н. Горошко, яка наголошує, що оволодіння різноманітними художніми техніками, вміннями й навичками не заважає індивідуальним і творчим проявам дитини під час виконання поставленого перед нею образотворчого завдання. Натомість оволодіння різними графічними навичками сприяє їх використанню під час образотворення, у яких переважають власні інтереси дитини й індивідуальні властивості [15, с. 5]. Отже, досконале володіння дітьми художніми матеріалами й техніками

сприятиме не лише деталізації художнього образу, але й створенню якісно нових образів або більш оригінальних зображень вже без сторонньої допомоги.

О. Дроботій підкреслює, що використовуючи у своїй художній діяльності нетрадиційні техніки, діти не бояться проявляти власну фантазію, творчість, дозволяють собі у образотворенні вийти за встановлені межі, уникати стандартів [31, с. 8]. Саме тому у програмі Українське дошкілля зазначено, що навчання технік має відбуватися за двома напрямками: засвоєння окремих технік; поєднання різних технік при створенні образів [54, с. 7].

На початковому етапі оволодіння дошкільником нетрадиційними техніками відбувається з допомогою батьків і педагогів. Саме тому у нашому дослідженні присутня й третя педагогічна умова – *збагачення уявлень дорослих про можливості використання нетрадиційних технік у розвитку художньо-естетичної творчості малюків*. Ми виходили з того, що у сучасних умовах існує безліч художніх технік, у тому числі й нетрадиційних, але не всі вихователі й батьки володіють необхідним арсеналом. Проте окремі техніки вони мають опанувати, щоб мати змогу надати допомогу дитині для набуття певного досвіду.

Опанування нетрадиційними техніками дорослими, на нашу думку, доцільно організувати у контексті взаємодії ЗДО з сім'ями. Так, перелік нетрадиційних технік малювання вихователів дізнається з програм розвитку дитини дошкільного віку, за якою працює дошкільна освіта. Зокрема програма Українське дошкілля пропонує наступний перелік означених художніх технік: відбивання рослин, малювання за допомогою матриць, малювання зубною щіткою, клеєм ПВА, свічкою [54, с. 137].

Опанування означеними техніками може відбутися через різні форми та методи взаємодії. Зокрема Т. Казакова пропонує здійснювати це на відповідних тематичних заняттях, створюючи певні ситуації, де

демонструються основи вибору й використання певної нетрадиційної техніки [20, с. 27].

Г. Сухорукова відмічає, що нині існує велика кількість форм взаємодії ЗДО з родиною у сфері образотворчості. Проте, на її думку, обрані педагогом форми чи методи мають бути дієвими. Науковець пропонує використати з цією метою: відкриті заняття, свята мистецтва, практикуми для батьків, консультації (групові та індивідуальні), диспути, круглі столи, батьківські збори, конференції тощо [44, с. 363].

О. Кононко наголошує, що у сучасних умовах форми взаємодії ЗДО і сім'ї значно розширилися, оскільки батьки мають стати активними учасниками освітнього процесу. Науковець відмічає, що з метою підвищення педагогічної освіченості батьків ЗДО варто використовувати різноманітні форми співпраці – колективні, індивідуальні, наочно-інформаційні. Також вона радить вихователям застосовувати найбільш ефективні форми роботи, які сприятимуть спільному вихованню у дітей необхідних знань, вмінь чи якостей [27].

Таким чином, збагачення досвідом використання нетрадиційних технік малювання доцільно організувати у контексті взаємодії дитячого садка й сімей вихованців. Ефективність процесу розвитку художньо-естетичної творчості дітей 5-го року визначається положеннями особистісно орієнтованого, синергетичного, компетентісного, діяльнісного підходів та дотриманням визначених та обґрунтованих педагогічних умов

3.2. Програма оптимізації художньо-естетичної творчості дітей п'ятого року життя умовах ЗДО засобами нетрадиційних технік малювання

У констатувальному експерименті було виявлено, що традиційні умови організації життєдіяльності дітей у дошкільному закладі та сім'ї у неповній мірі сприяють розвитку у дітей 5 року життя художньо-естетичної творчості.

З огляду на це мета формувального експерименту полягала в оптимізації художньо-естетичної творчості дітей п'ятого року життя. Реалізація наміченої цілі передбачала впровадження у практику роботи положень і педагогічних умов, розглянутих у підрозділі 3.1, підборі дієвих методів педагогічного впливу на творчі можливості вихованців. Традиційні методи, зокрема спостереження, обстеження, бесіди, демонстрація зображувальних дій, стимулювання та заохочення, було доповнено маніпулюванням дій з художніми матеріалами, дослідницьким методом, художніми вправами розвивального змісту, ігровими вправами. На практичному рівні робота відбувалася з урахуванням рівнів розвитку художньо-естетичної творчості часників експерименту, виділених на констатувальному етапі. Діяльність експериментатора мала диференційований характер.

Виховні впливи, передбачені програмою, були зорієнтовані на підвищення зацікавленості дітей 5-го року життя художньо-естетичною творчістю, розвиток сприйнятливості, художньо-естетичних емоцій і почуттів (зацікавленість образотворчістю, матеріалами і техніками; прояви позитивних емоцій на криве, яскраве, незвичне; бажання створювати зображення, експериментувати з художніми матеріалами; самовиражатися у малюнках, аплікації, ліпленні), на вдосконалення самостійних і творчих дій (вибір способу та художньої техніки створення зображення, матеріалів, розвиток творчої уяви, пошук альтернативних шляхів втілення художніх образів), на вироблення позитивного ставлення до результатів і процесу художньо-естетичної творчості (висловлення своєї оцінки, її аргументування, захищає її у разі необхідності, схвалення власних зусиль і отриманого творчого продукту, бажання щодо його вдосконалення).

Експеримент проводився на базі експериментального дошкільного закладу. У ньому взяли участь 16 дітей 5 року життя, які входили до складу експериментальної групи. Тривалість експерименту становила шість місяців.

Під час формувального експерименту було використано низку методів, підібраних до кожної з педагогічних умов підвищення ефективності освітнього процесу. При цьому ми орієнтувалися на фонди дитячої особистості: *Я можу* (усвідомлення своїх творчих можливостей, оцінка результатів художньо-естетичної творчості, знання способів використання матеріалів і технік створення художніх образів та їх використання) і *Я хочу* (розвинути у собі здатність сприймати красиве, незвичне, сформувані у себе вміння створювати незвичні зображення, малюнки, самостійно обирати матеріали й використовувати їх).

Відповідно до мети формувального експерименту, методами, внесеними до програми з розвитку художньо-естетичної творчості дітей п'ятого року життя, обрано: читання творів художньої літератури, переглядання дитячих мультиплікаційних фільмів, тематичні бесіди про творчість художників, пізнавальні хвилини для ознайомлення з художніми матеріалами та техніками малювання, розвивальні художні вправи, ігрові вправи, тематичні заняття з зображувальної діяльності, вправи на розвиток емоційного сприймання, проведення консультацій з батьками, проведення батьківських зборів на тему «Дитина і художньо-естетична творчість», читання лекції педагогам. Для більш кращого усвідомлення системи роботи їх представлено у таблиці 3.1.

Таблиця 3.1.

Зв'язок методів і педагогічних умов у програмі формувального експерименту

Педагогічні умови	Методи
<i>Розширення знань і уявлень дітей про художньо-естетичну творчість та способи втілення художніх образів</i>	Читання творів художньої літератури Переглядання мультиплікаційних фільмів Пізнавальні хвилини (за В. Котлярем) Тематичні бесіди про творчість художників

<p><i>Вправління дітей 5-го року життя в умінні втілювати художній образ у малюнках, використовуючи нетрадиційні техніки малювання;</i></p>	<p>Розвивальні художні вправи Ігрові художні вправи Тематичні заняття з зображувальної діяльності Вправи на розвиток емоційного сприймання</p>
<p><i>Збагачення уявлень дорослих про можливості використання нетрадиційних технік у розвитку художньо-естетичної творчості малюків</i></p>	<p>Консультування батьків Батьківські збори «Дитина і художньо-естетична творчість» Пам'ятки для батьків Лекція для вихователів.</p>

Відповідно до реалізації *першої педагогічної умови* – розширення знань і уявлень дітей про художньо-естетичну творчість та способи втілення художніх образів було застосовано низку методів: читання творів художньої літератури та їх обговорення, переглядання мультиплікаційних фільмів та їх обговорення, пізнавальні хвилинки (за В. Котлярем), тематичні бесіди про творчість художників

1. Читання творів художньої літератури

Експериментатор спільно з вихователем ЗДО узгодив перелік художніх творів для читання з дітьми експериментальної групи. Під час обговорення зверталася увага дітей на творчості як важливого явища у житті людей, а також на творчих проявах у поведінці літературних героїв. Використано наступні прозові твори *Синій олівець*, *Намальована троянда* (В. Сухомлинський), *Олівець-малювець* (Н. Забіла), а також вірші *Малюнок* (А. Камінчук), *Є у мене фарби* (М. Корпанюк), *Писанка* (К. Перелісна). Взагалі було проведено по чотири зустрічі на прозові й віршовані дитячі художні твори.

2. Переглядання мультиплікаційних фільмів

Мультифільми, які переглядалися з дітьми, орієнтували учасників на особливості прояву художньої творчості, збагачували уявлення про творчий задум, про втілення художнього образу, про зображувальні матеріали, про творчість художника. На ці аспекти зверталася увага експериментатором під

час аналізу змісту побаченого дітьми. До перегляду мультфільмів та їх обговорення залучалися батьки, вихователі. У ході експерименту діти подивилися наступні мультфільми: *Свинка Пеппа: Малювання* (2 сезон, серія 37); *Лунтик і його друзі: Що малювати* (серія 210); *Маша та Ведмідь: Картина маслом* (серія 27); *4.Мі-мі-Мішки: Справжній художник* (серія 177); *Три кота: Портрет* (серія 147); *Кролик і панда: Урок малювання* (серія 49); *Пластилінова ворона*.

3. Пізнавальні хвилинки

Сутність методу полягає у ознайомленні дітей з малюнками, виконаними нетрадиційними способами чи незвичними зображальними засобами (парафін, нитка, поролон, плямування). Звертається увага на втілений образ і виражальні засоби рисунка. На практиці реалізовано декілька таких зустрічей з підгрупами дітей (2-3), де їх знайомили з такими роботами: малюнки *Святкове місто*, *Акваріум*, *Зимова фантазія* (віск, парафін), *Веселка* (малювання по вологому), *Снігова Королева*, *Снігуронька* (Ниткографія), *Кактус*, *Хмаринки* (малюнок долонькою), *Морське королівство* (граттаж), *Хто тут заховався* (прямографія), *Намистинки*, *Качечка* (малювання пальчиком), *Рукавички для лисички* (штамбування), *Осіньне дерево* (відбитки листя дерев), *Букет нарцисів* (аплікація зі рваного паперу), *Павич* (журнальна аплікація), *Букет для мами* (аплікація з тканини). Було використано лише авторські малюнки та аплікаційні роботи експериментатора.

4. Тематичні бесіди про творчість художників

Ознайомлення з творчістю художників відбувалося у тематичній бесіді з опорою на картину митця. Під час розглядання дібраних творів зверталася увага дошкільників на його зміст та естетичну спрямованість (красу). Аналізувалися особливості художніх образів через знайомі дітям засоби виразності (колір, величина, рухи, міміку, жести, малюнок) та використання їх для позначення у них емоцій і настрою, сезонних змін у природі. Наприкінці з'ясовували враження дітей від побаченого (емоційне ставлення

до твору в цілому, до художнього образу чи явища зокрема), відмічали прояви зацікавленості дітей, емоцій і настрою під час слухання і перегляданні картини. Для проведення тематичних бесід з дітьми використано картини В. Васнецова *Снігуронька*, О. Шовкуненко *Золота Осінь*.

Для впровадження у практику роботи *другої педагогічної умови* – *вправляння дітей 5-го року життя в умінні втілювати художній образ у малюнках, використовуючи нетрадиційні техніки малювання* використано такі методи: розвивальні художні вправи, ігрові художні вправи, вправи на розвиток емоційного сприймання (було запозичено з доробку О. Терещенко.), тематичні заняття з зображувальної діяльності. Розглянемо їх зміст детальніше.

1. Розвивальні художні вправи

Обрані художні вправи містили розвивальні завдання, які передбачали набуття дітьми 5-го року практичного досвіду використання прийомів та інструментів для створення художнього образу у певних зображальних художніх техніках. Дошкільники вправлялися у ниткографії, воскографії, видування зображення з плями (прямографія), малювання по вологому паперу, малювання долоньками й пальчиками. Під час виконання означених вправ дошкільниками було створено такі роботи як *Казкові квіти*, *Баранчик*, *Вітер* на основі використання техніки ниткографії, малюнки *проліски*, *Казкове місто*, опановуючи техніку воскографії, рисунки *Хто тут причаївся*, *Хмаринка*, *Сонечко* у техніці кляксографії (видування, розмазування), *Лебідь*, *Курочка*, *Кактус* (малювання долонькою), *Озеро*, *Веселка*, *Дощик і Веселка* (малювання по вологому). В цілому було проведено 15 вправ з 5 нетрадиційних технік (по три на кожну з них).

2. Ігрові художні вправи

Використання ігрових художніх вправ передбачав розвиток художньо-естетичної творчості учасників експериментальної групи в ігровій формі. Їх

зміст сприяв вдосконаленню сприйняття, передачі й трансформування предметів-образів на основі різноманітних матеріалів і технік. Окрім того вони сприяли збагаченню у дітей п'ятого року життя позитивного досвіду сприймання навколишньої дійсності. Всього було використано три групи ігрових вправ. Серед них: *Поміркуй і домалюй (Домалюй картину, Кола, Цікаві квадрати), Веселкові кольори (Змішування кольорів, Сім кольорів веселки, Веселка), Незнайко художник (Зображення метелика трьома способами: у техніці кляксографії, симетричні згинання аркушу паперу, доповнення образу методом аплікації)*. Всього було задіяно 12 способів створення художніх образів.

3. Вправи на розвиток емоційного сприймання

Низка вправ, які були дібрані, спрямовані на розширення дитячого досвіду емоційного сприймання дійсності. Вони сприяють усвідомленню учасниками експериментальної групи естетичної краси предметів і явищ, їх значущих ознак, надавати оцінку навколишнього світу, базуючись на естетичних і моральних рисах особистості, дозволяють навчитися поєднувати з настроєм і емоціями епізоди життя, колір, красу. На нашу думку, ці вправи сприяють розвиткові й емоційно чуттєвої оцінки художньо-естетичної творчості. У експериментальній роботі нами було використані наступні вправи: *Маски емоцій, Кольоровий світ природи, Кольорова вікторина, Мій улюблений колір, найкрасивіший колір*. Означені вправи використовувалися у структурі занять та під час самостійної художньої діяльності. кожна вправа з'являлася у ході експерименту двічі. Загальне число таких вправ становило 10.

4. Тематичні заняття з зображувальної діяльності

Цей вид формувальних завдань передбачав використання нетрадиційних технік малювання на заняттях з образотворчої діяльності (малювання). У них ознайомлення з художньою технікою відбувається у контексті цілісного заняття. Таких занять всього було проведено 6, кожне з яких присвячено опануванню дітьми новою незвичайною технікою

малювання. Було використано розробки методичні розробки занять М. Кривоніс, О. Дроботій, завдання кожного були адаптовані до умов нашого експерименту. Зокрема взято такі заняття (у порядку проведення): *Метелики* (прямографія), *Зоряне небо* (малювання долоньками), *Подорож морем* (малювання по вологому), *Врятуємо лісових мешканців* (монотипія), *Барвистий колір осені* (малювання зубною щіткою), *Тепла ковдра для медведика* (малювання по вологому). Така нетрадиційна техніка як малювання по вологому нами було використано двічі, оскільки вона вимагає кропіткої роботи з її опанування.

Для впровадження у практику роботи **третьої педагогічної умови** – *збагачення уявлень дорослих про можливості використання нетрадиційних технік у розвитку художньо-естетичної творчості малюків*–нами було використано наступні методи: консультування батьків і педагогів, розробка пам'яток для вихователів та батьків, батьківські збори «Дитина й художньо-естетична творчість». Детальніше про них.

1. Консультація для батьків «Ми - художники»

Під час проведення консультації експериментатор наголошує батькам на важливості образотворчості у дитячому житті, розкриває її вплив на різні сторони особистості, зокрема на творчий потенціал дошкільників, підкреслює її роль у становленні ціннісно-емоційного ставлення до навколишнього світу. Окремо увагу батьків було акцентовано на доцільності використання нетрадиційних технік малювання під час розвитку художньо-естетичної творчості. Надаються конкретні рекомендації щодо використання монотипії, малювання по вологому, малюванню долоньками й пальчиками, воскографії, прямографії, ниткографії. Наголошено на необхідності розширювати досвід дітей для зростання творчості дітей 5-го року життя. За основу консультації було взято розробку консультації М. Кривоніс, О. Дроботій.

2. Консультація для батьків «Краса як основа виховання творчої особистості»

Планом консультації передбачено надання інформації про необхідність використання для творчого розвитку дитини категорію краси, яка має місце у образотворчості дітей. У ній наголошувалося на необхідності створення певних умов, зокрема сприятливої атмосфери удома, знаходити відповіді на творчі запитання дітей, допомагати опанувати їм нові техніки, у тому числі й нестандартні, (плямографію, ниткографію, малювання воском, парафіном) незвичні, сприяти успішності дітей у образотворчості. За основу було взято розробку цього методу Н. Горошко й модифіковано до завдань нашого дослідження.

3. Батьківські збори «Дитяча художньо-естетична творчість».

План проведення заходу передбачав низку окремих видів робіт, об'єднаних єдиною метою – розширити знання батьків про художньо-естетичну творчість дітей 5-го року життя. Серед запланованих заходів розповідь вихователя про особливості художньо-естетичної творчості дошкільників, роль батьків у її розвитку; використання нетрадиційних технік для її стимулювання вдома, спільний перегляд дитячих малюнків, творчих поробок; інсценування дітьми позитивних і негативних практичних ситуацій, пов'язаних зі власною образотворчістю; практична робота дорослих і дітей, пов'язана з опануванням художніх нетрадиційних технік малювання; розучування поетичних творів про художню дитячу творчість.

4. Розробка пам'яток для батьків

Як підсумок, експериментатор спільно з вихователями й батьками провели роботу зі створення пам'ятки для дорослих для підтримки творчого розвитку дитини. Зокрема вона містила такі положення:

- *постійно відвідуйте разом з дитиною мистецькі установи та заходи, які у них відбуваються;*
- *створіть удома куточок образотворчості для дитини;*
- *надайте дитині автономію у виборі художніх матеріалів;*
- *сприймайте дитину та її творчість як унікальні прояви дитячої природи, спонтанності;*

- *завжди підтримуйте дитину у всіх її починаннях, неодноразово повторяйте: ти все зможеш;*
- *звертайте увагу на формування емоційно-ціннісного ставлення дитини до творів мистецтва;*
- *прийміть творчість вашої дитини, такою, яка вона є;*
- *завжди підтримуйте її прагнення у тому, щоб творити, діяти нестандартно;*
- *станьте для дитини втіленням творчої особистості;*
- *не втручайтесь у процес творення дитини, без її прохання;*
- *не виставляйте на посміховище творчі поробки дитини, водночас і не перехвалюйте дитину та її досягнення;*
- *не потрібно порівнювати продукти дитячої творчості з роботами інших дітей.*

Також було розроблено пам'ятки для батьків, враховуючи рівні розвитку художньо-естетичної творчості їх дітей.

Зокрема для дошкільників з високим рівнем розвитку образотворчості:

- *надайте дитині можливість виконати завдання самостійно;*
- *допомагайте лише за проханням сина чи доньки;*
- *постійно шукайте разом з дитиною нові способи створення зображень, техніки роботи;*
- *стимулюйте прояви творчості сина чи доньку;*
- *спостерігайте за діями, забезпечте необхідними матеріалами для творчості;*
- *постійно розширюйте кругозір дитини, збагачуйте її творчий досвід.*

Для дітей з середнім рівнем розвитку художньо-естетичної творчості:

- *намагайтеся розпочинати творчу роботу спільно, а наприкінці задовольняйте потребу дитини у самостійності;*
- *навчайте дитину проявляти своє ставлення до творів мистецтва;*

- *разом з дитиною опануйте нові художні техніки й матеріали, зацікавлюйте ними дітей;*
- *прислухайтеся до побажань дитини у плані опанування художніми вміннями, техніками, матеріалами, забезпечте ними.*

Для дітей з низьким рівнем художньо-естетичної творчості:

- *постійно стимулюйте дитину до малювання будь-якими матеріалами;*
- *знаходьте час для пошуку й апробації разом з сином чи донькою нових технік;*
- *постійно хваліть дитину за найменшого успіху;*
- *звертайте увагу дитини на різні твори мистецтва, частіше їх разом розглядайте;*
- *демонструйте своє позитивне ставлення до творів мистецтва, стимулюйте до висловлювань з приводу них вашого сина чи доньку.*

5. Лекція для вихователів

Для вихователів було проведено лекцію на тему «Творчість без обмежень». У ній розкрито сутність художньо-естетичної творчості, її значення у становленні творчої особистості. Окремий пласт інформації у цьому засобі стосується умов розвитку творчої особистості у ЗДО та ролі нетрадиційних технік у розвитку творчості дітей дошкільного віку, особливості їх вибору, зацікавлення дитини незвичністю зображень. Особлива увага зверталася на необхідності виховувати у дітей позитивне ставлення до продуктів власної творчості, зокрема у малюванні.

Комплекс схарактеризованих у цьому підрозділі методів розвитку художньо-естетичної творчості був адресований усім учасникам формувального експерименту – дошкільникам 5-року життя, вихователям експериментальної дошкільної установи, а також батькам дітей середньої групи. Він повністю був орієнтований на підвищення ефективності виховного

процесу в умовах ЗДО і сім'ї на розвиток у дітей п'ятого року життя художньо-естетичної творчості.

3.3. Оцінка ефективності системи формувальних впливів

З метою порівняння рівнів розвитку художньо-естетичної творчості дітей п'ятого року життя, діагностованої на початковому та кінцевому етапах роботи, було проведено контрольний експеримент. Визначалася ефективність використаних на формувальному етапі комплексу принципів, педагогічних умов і методів оптимізації освітнього процесу, зорієнтованих на розвиток у дітей художньо-естетичної творчості та перевірку наукової гіпотези.

У контрольному експерименті взяли участь ті ж досліджувані, що й на констатувальному. Загальна кількість учасників 33, з яких 16 входили до експериментальної, а 17 – до контрольної. Контрольний експеримент охопив 20 батьків і 7 педагогів. Під час роботи використовувалися ті ж методи, які було задіяно й на констатувальному етапі.

На контрольному етапі було необхідно з'ясувати, наскільки змінилися прояви художньо-естетичної творчості у життєдіяльності дітей 5-го року життя. У ході формувальної частини експерименту було використано сукупність методів і прийомів, зорієнтованих на вдосконалення художньо-естетичної творчості дошкільників п'ятого року життя. Так, у роботі мали місце: читання дитячої художньої літератури, переглядання мультиплікаційних фільмів, проведення тематичних бесід про творчість художників, пізнавальні хвилинки для ознайомлення з художніми матеріалами та техніками малювання, розвивальні художні вправи, ігрові вправи, тематичні заняття з зображувальної діяльності, вправи на розвиток емоційного сприймання, проведення консультацій з батьками, проведення батьківських зборів на тему «Дитина і художньо-естетична творчість», читання лекції педагогам.

На контрольному етапі у дітей 5-го року учасників ЕГ було помітно суттєве зростання: рівня знань про творчі можливості, успіхів у художньо-естетичній творчості, емоційно-ціннісному ставленні до творів мистецтва і власних творчих робіт, що надало можливість відмітити дієвість і ефективність використаних методів роботи. Отримані дані на контрольному етапі засвідчили, що послідовне й систематичне використання у художньо-естетичній діяльності художніх розвивальних вправ, ігрових вправ, пізнавальних хвилинок і занять з використанням нетрадиційних технік малювання зміцнили творчі прояви дітей, сприяло виникненню у них емоційно-ціннісного ставлення до продуктів власної образотворчості, мистецьких творів, бажання займатися творчою діяльністю й отримання бажаного результату.

Проведення експериментатором з дітьми ЕГ тематичних бесід про творчість художників, обговорення з ними художніх творів і мультфільмів, пізнавальних хвилинок значно підвищило рівень їх теоретичних знань щодо творчості, а також здатність прогнозувати власну успішність у образотворчості.

У ході порівняння результатів контрольного етапу з даними констатувального експерименту щодо рівнів розвитку у дітей 5-го року життя художньо-естетичної творчості, відмічені позитивні зрушення показників всіх складових означеного явища в членів ЕГ. Водночас зафіксовано, що залишилася частина дошкільників п'ятого року життя, яким властива, як і раніше, низька міра розвитку художньо-естетичної творчості. Ймовірними причинами, на нашу думку, можуть бути: недостатня зацікавленість родин вихованців до проявів дитячої образотворчості; недостатня довіра педагогів до використаного комплексу методів і прийомів розвитку та вдосконалення художньо-естетичної творчості вихованців середньої групи; недовіра окремої категорії дітей дорослим, їх прагнення будь за що отримати допомогу зі сторони дорослих; надмірний контроль, опіка, схильність до приписів більшості дорослих.

Аналізуючи отримані результати представників КГ, були відмічені незначні відмінності у показниках художньо-естетичної творчості. Зіставивши дані констатувального та контрольного зрізів, можна зробити висновок, що за звичних умов організації життєдіяльності дітей 5-го року життя кількість учасників з високою та середньою мірою розвитку досліджуваної властивості збільшилося, проте не набагато. Також мало місце незначне зменшення кількості дітей 5-го року життя, яким властива низька міра розвитку художньо-естетичної творчості. Такий стан речей можна пояснити байдужим ставленням батьків до питання творчості у художньо-естетичній діяльності та її розвитку у вихованців та звичкою дітей до необхідності виконувати приписи дорослих.

Порівняння даних констатувального й контрольного етапів дослідження дозволяє говорити про позитивну динаміку у якісно-кількісних характеристиках художньо-естетичної творчості учасників експериментальної й контрольної груп. Дані представлено у таблиці 3.2

Таблиця 3.2

Динаміка розвитку художньо-естетичної творчості дітей п'ятого року життя ЕГ й КГ

Рівень	Кількісний склад досліджуваних у відсотках					
	ЕГ		Тенденції розвитку	КГ		Тенденції розвитку
	Констатувальний етап	Контрольний етап		Констатувальний етап	Контрольний етап	
Високий	17	34	+17	19	23	+4
Середній	50	58	+8	52	54	+2
Низький	33	8	-25	29	23	-6

Як свідчать дані таблиці 3.2., у членів ЕГ відбулися позитивні зміни у межах *високого рівня*. Дошкільникам, віднесеним до цього рівня, властива

урівноваженість всіх досліджуваних компонентів художньо-естетичної творчості. Розуміння сутності образотворчості, необхідних художніх матеріалів і технік, художнього образу як продукту творчості сприяли збільшенню творчих проявів у їхній поведінці.

Дошкільники п'ятого року життя, які належать до ЕГ, позитивно ставляться до себе та своїх робіт у сфері образотворчості, поважають себе як художників, радіють з приводу оригінального втілення художнього образу, вимагають від дорослого визнання їх творчості й надання їм самостійності у цьому. Вони виявляють уміння підбирати й використовувати необхідні зображальні матеріали, техніки; здатні утримати головний задум, прагнуть до самостійного створення зображень, самостійно знаходять ознаки, які підкреслюють художній образ. Кількість дітей з високим рівнем здатності до художньо-естетичної творчості виховних впливів по ЕГ зросли на 21%, по КГ – лише на 4%, що підкреслює ефективність задіяних методів і прийомів у методиці формувального експерименту.

Як видно з наведених даних, завдяки спеціально створеній системі виховних впливів на художньо-естетичну діяльність дітей 5-го року життя, у ЕГ на 8% збільшилася кількість дітей, віднесених до середнього рівня проявів художньо-естетичної творчості. Одночасно динаміка, яка вказує на зміни у КГ з відповідними показниками, виявилася незначною: відбулося збільшення чисельності лише на 2%. Отже, за рахунок організованих виховних впливів зросли прояви творчості у дітей 5-го року життя, що засвідчує ефективність розробленої експериментальної системи і дає підстави до використання її у практиці дошкільної освіти.

Порівнюючи результати констатувального й контрольного експериментів, можна стверджувати, що в ЕГ завдяки спеціально організованим виховним впливам кількість молодших дошкільників із низьким рівнем проявів художньо-естетичної творчості зменшилося на 25% і складає лише 8% від загальної чисельності дітей цієї категорії. Такий стан речей засвідчує ефективність формувального експерименту. Одночасно у КГ

чисельність представників цього рівня зменшилася на 6% і нараховує 23% таких молодших дошкільників. Отримані результати вказують на важливість впровадження у практику ЗДО розроблених нами методів оптимізації проявів художньо-естетичної творчості дітей п'ятого року життя.

Відтак, можна стверджувати, що внаслідок проведення формувального експерименту кількість молодших дошкільників з високим і середнім рівнями розвитку художньо-естетичної творчості нараховує 92%. Отримані результати підтвердили ефективність спеціально створених виховних впливів на прояви дитячої художньо-естетичної творчості.

Як було зазначено на початку цього підрозділу, на контрольному етапі брали участь не лише молодші дошкільники, але й педагоги ЗДО та батьки дітей. Розглянемо інформацію про зміни у знаннях, ставленні й поглядах дорослих щодо виховання дитячої художньо-естетичної творчості. Завдяки проведеним на формувальному етапі консультаціям, лекції, тематичних батьківських зборів, пам'яткам, адресованим дорослим, зафіксовано позитивні зрушення і у цієї частини вибірки досліджуваних. Детальніше про них.

На контрольному етапі з'ясовано, що всі педагоги – учасники експериментальної роботи, збагатили свої знання про художньо-естетичну творчість дітей молодшого дошкільного віку та усвідомили її значення для їхнього особистісного зростання, уяснили її роль у розвитку самостійності дітей 5-го року життя. Значна частина дорослих під час повторного опитування наголосили на необхідності створення сприятливих умов для дитячої образотворчості, а також відмітили необхідність: ознайомлення дошкільників з нетрадиційними художніми матеріалами та техніками малювання; надання їм свободи дій, самостійності у ході створення художнього образу; надання доцільної міри допомоги під час звернення дітей. Проте не всі вихователі експериментального ЗДО повністю змінили свої переконання. Однак отримані результати доводять ефективність реалізованої системи формувальних впливів.

Повторне опитування батьків засвідчило, що значна їх частина усвідомила, що проявам дитячої художньо-естетичної творчості необхідно надавати більшого значення. Під час проведення формувального етапу завдяки консультаціям, батьківським зборам і пам'яткам вдалося позитивно вплинути на розуміння батьками сутності образотворчості, необхідних умов для її стимулювання та роль у них нетрадиційних технік малювання. Однак стиль їх поведінки під час виконання дітьми п'ятого року життя незвичних завдань майже не змінився, що було помітно по втручання дорослих у творчий процес, встановленню певних обмежень у виборі дітьми зображальних дій, обмеженнях їх самостійності. Такі відомості вказують на необхідність подальшої взаємодії з батьками у цьому напрямі.

Отже, зазначаємо, що на етапі формування значно легше впливати на уявлення про художньо-естетичну творчість: знання вихователів і батьків завдяки розробленій і реалізованій системі роботи систематизувалися, збагатилися. Однак на поведінковому рівні їм складно змінити усталені звички стосунків з молодшими дошкільниками. Відтак, особливої уваги потребує робота з дорослими щодо вдосконалення навичок ефективної взаємодії з дітьми під час образотворчості, коли їм потрібно відшукати нові, оригінальні способи, художні матеріали й техніки для створення певного художнього образу.

Підсумовуючи матеріали цього етапу дослідження, можна відмітити, що в цілому виховні впливи виявилися ефективними, позитивно позначилася на усіх компонентах художньо-естетичної творчості дітей п'ятого року: знаннях молодших дошкільників про образотворчість, емоційно-ціннісному ставленні, менше на рівні поведінки – використання нових й оригінальних способів створення образів. Так, учасники експерименту були більш готовими до нової інформації про дитячу образотворчість, ніж до зміни звичних стратегій поведінки з дитиною під час виконання нею завдань творчого характеру. Для того, щоб змінити особливості поведінки батьків і педагогів, потрібен значно більший період часу.

Таким чином, розроблена система роботи з розвитку художньо-естетичної діяльності дітей п'ятого року життя дозволила суттєво оптимізувати виховний процес і тим самим довела свою ефективність.

Висновки до розділу 3

Науково-методологічним підґрунтям системи роботи на формувальному етапі експерименту слугували положення науковців з розвитку художньо-естетичної творчості дітей 5-го року життя. Одночасно воно базувалося на емпіричних даних констатувального експерименту.

Основними принципами організації формувального експерименту були особистісно орієнтований, синергетичний, компетентісний, діяльнісний. В основу системи роботи було закладено наступні педагогічні умови: розширення знань і уявлень дітей про художньо-естетичну творчість та способи втілення художніх образів; вправлення дітей 5-го року життя в умінні втілювати художній образ у малюнках, використовуючи нетрадиційні техніки малювання; збагачення уявлень дорослих про можливості використання в процесі розвитку художньо-естетичної творчості дошкільників нетрадиційних технік. Система виховних впливів передбачала здійснення роботи з молодшими дошкільниками, педагогами та батьками.

Упровадження в освітній процес методів вдосконалення у дітей п'ятого року життя проявів художньо-естетичної творчості передбачало збагачення їхнього когнітивного досвіду та емоційно-ціннісного ставлення до образотворчості, а також оволодіння навичками використання нетрадиційних художніх технік малювання для створення нових художніх образів.

Результати контрольного експерименту підтвердили позитивну динаміку зрушень у рівнях розвитку художньо-естетичної творчості дітей п'ятого року життя. Експериментально доведено дієвість розроблених педагогічних умов, які були реалізовані у різних методах і прийомах формування у дітей молодшого дошкільного віку вміння використовувати нетрадиційні техніки малювання під час створення нових художніх образів, критично осмислювати творчий продукт.

Таким чином, висунуту гіпотезу підтверджено, що дає підстави для формулювання висновків з проведеного магістерського дослідження.

ВИСНОВКИ

На основі дослідження проблеми розвитку художньо-естетичної творчості дітей п'ятого року життя ми дійшли таких висновків:

За першим завданням, проаналізовано проблему художньо-естетичної творчості у науці в цілому та у дітей середнього дошкільного віку зокрема. У науці інтерес дослідників до творчості та творчої діяльності реалізується у контексті дослідження загального інтелекту, творчих здібностей, обдарованості, художньої діяльності, образотворчості, художньо-творчої діяльності дітей дошкільного віку. Особливо актуальним є вивчення впливу нетрадиційних технік малювання на розвиток художньо-естетичної творчості дітей п'ятого року життя.

Виявлено: важливими ознаками творчості є оригінальні, нестандартні дії чи способи виконання діяльності, в результаті яких з'являються значущі для людей і суспільства винаходи, продукти культури, цінності, які поєднують у собі особистісне й соціальне. Творча діяльність акумулює у собі важливі аспекти людського єства: спонтанність, оригінальність, своєрідність, творчі здібності, інтелект, продуктивну уяву, волю, які проявляються у самостійності й спрямовують особистість на досягнення мети. Художньо-естетична творчість дозволяє людині пізнавати естетичні цінності, долучатися до краси, емоційно реагувати на її прояви, сприймати та пізнавати світ за допомогою художніх образів й таким чином виражати до нього своє ставлення. Основою художньо-естетичної творчості є художня діяльність, суть якої полягає у сприйнятті людиною навколишнього світу з позицій краси, у створенні художніх образів на основі різних технік і виражальних засобів, що дозволяє виразити своєрідність особистості митця, розкрити його творчий потенціал.

Художньо-естетична творчість, як особливий вид активності, властива дітям дошкільного віку. Її підґрунтям є стійка потреба у вираженні набутих вражень від дослідження предметів і явищ, пізнання в цілому навколишнього

світу, а основою – творчі здібності, які пов'язані зі сприйманням і розумінням категорії прекрасного, втіленням краси у продуктах та виявленням свого ставлення до краси світу.

За другим завданням, ознаками дитячої художньої творчості відносяться обмеженість дитячого досвіду, універсальний характер творчих актів, варіативність мислення, імпульсивність, допитливість, збіднені образи уяви, дослідницька активність. Творчий процес подібний творчості дорослих, проте без стадії обдумування, що сприяє недостатньому усвідомленню мети, плануванню дій, що в цілому призводить дітей до випадкового обрання способу створення зображення.

Розвиток творчості дошкільників у значній мірі залежить від дорослого, від цілеспрямованого навчання й створених ним умов для творчого розвитку особистості дитини. На п'ятому році життя дослідники відмічають наявність у дітей певної чутливості до розвитку художньо-естетичної творчості, що орієнтує на її вдосконалення, що полягає у збагаченні знань дитини про творчий процес митця-художника, у формуванні важливих художніх умінь і розширенні практичного досвіду створення зображень шляхом використання нових художніх матеріалів і технік роботи.

Малювання, як один з видів художньо-естетичної діяльності, зокрема образотворчості, розглядається науковцями у якості чинника розвитку дитячої художньо-естетичної творчості, а використання дітьми п'ятого року життя нетрадиційних художніх технік сприяє виникненню нових художніх умінь, стимулює дітей до самостійного розв'язання творчих завдань, зумовлює появу творчих елементів у дитячих малюнках і формування самобутнього досвіду створення образів, в цілому розвивають творчість дитини п'ятого року життя.

За третім завданням, уточнено, що основою художньо-естетичної творчості дітей п'ятого року життя є художня сприйнятливість та художньо-естетичні емоції й почуття, самостійність творчі художні дії, художньо-

естетична оцінка дітей, які відобразилися у когнітивному, емоційно-ціннісному й поведінковому компонентах.

Зафіксовано: 18% досліджуваних має високий рівень розвитку означеної властивості, 52% – середній, – 30% вихованців – низький рівень. *Діти з високим рівнем* прояву художньо-естетичної творчості вміють аналізувати художній образ, знаходять способи його створення; розуміються на основних художніх техніках і матеріалах, здатні підібрати й використати необхідні зображувальні матеріали, техніки, прагнуть до самостійного виконання поставленого перед ними завдання, отримують насолоду від власних художніх досягнень, з задоволенням їх обговорюють, радіють схваленню дорослим їх творчості, засмучуються, коли не змогли втілити художній образ. *Дошкільники, яким властивий середній рівень творчості,* разом з дорослим аналізують художній образ, спільно з ним знаходять способи втілення, використовують основні художні техніки й матеріали, очікують на допомогу дорослого під час виконання поставленого перед ними завдання, отримують задоволення від своїх художніх досягнень, обговорюють їх з дорослим, коли про це просять, позитивно ставляться до схвалення їх творчості дорослими, засмучуються своїм невдачам при малюванні художнього образу. *Діти з низьким рівнем художньо-естетичної творчості* разом з дорослим аналізують художній образ і лише з підказкою усвідомлюють спосіб його втілення, не завжди можуть його пояснити, невміло використовують основні художні техніки, матеріали, без дорослого до виконання завдання не беруться, радіють художнім досягненням, з обережністю ставляться до схвалення їх творчості дорослими, уважно вислуховують поради, дуже переживають свої невдачі у малюванні, часто не розуміють пояснення дорослим причин успіху чи невдачі у художньо-естетичній творчості.

Визначаючи вплив закладу дошкільної освіти та сім'ї на розвиток художньо-естетичної творчості дітей 5-го року життя, встановлено, що хоча дорослі й досить добре орієнтуються у сутності дитячої образотворчості, її

спрямованості у вихованців на пізнання світу, виявлено їх обмежений вплив на розвиток і вдосконалення цього виду активності вихованців. Це підтверджується відсутністю належної взаємодії між ЗДО й сім'ями дітей, браком знань про існуючі нині види нетрадиційних технік, засоби малювання, особливості їх використання. Констатовано їх відсутність у роботі з дітьми, переважання традиційних методів впливу на розвиток і вдосконалення художніх творчих дій вихованців.

За четвертим завданням, було розроблено систему роботи з оптимізації процесу розвитку художньо-естетичної творчості дітей 5 року життя, в основу якої було закладено наступні педагогічні умови: розширення знань і уявлень дітей про художньо-естетичну творчість та способи втілення художніх образів; вправлення дітей 5-го року життя в умінні втілювати художній образ у малюнках, використовуючи нетрадиційні техніки малювання; збагачення уявлень дорослих про можливості використання нетрадиційних технік у розвитку художньо-естетичної творчості малюків. Система виховних впливів передбачала здійснення роботи з молодшими дошкільниками, педагогами та батьками.

Упровадження в освітній процес методів вдосконалення у дітей п'ятого року життя проявів художньо-естетичної творчості передбачало збагачення їхнього когнітивного досвіду та емоційно-ціннісного ставлення до образотворчості, а також оволодіння навичками використання нетрадиційних художніх технік малювання для створення нових художніх образів.

Результати контрольного експерименту підтвердили позитивну динаміку зрушень у рівнях розвитку художньо-естетичної творчості дітей п'ятого року життя: кількість дошкільників з високим і середнім рівнями розвитку художньо-естетичної творчості нараховує 92%. Експериментально доведено дієвість розроблених педагогічних умов, які були реалізовані у різних методах і прийомах формування у дітей 5-го року життя вміння використовувати нетрадиційні техніки малювання під час створення нових художніх образів, критично осмислювати творчий продукт.

Перспективи подальшого дослідження проблеми розвитку художньо-естетичної творчості вбачаємо у необхідності вивчення ролі предметно-розвивального середовища в стимулювання творчих проявів дітей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аніщук А. М. Дошкільна лінгводидактика :навч. посіб. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2015. 317 с.
2. Базовий компонент дошкільної освіти. *Дошкільне виховання*. 2012. № 7. С. 4 - 19.
3. Бех І. Д. Виховання особистості: у 2 кн. - Кн. 1: Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади : навч.-метод. видання. К. : Либідь, 2003. 280 с.
4. Бех І. Зайцевав Л. Курс на діяльнісно-компетентнісний підхід. *Дошкільне виховання*. 2013. № 1. С. 2-5.
5. Богоявленская Д. Б. Психология творческих способностей. М.: Академия, 1998. 320 с.
6. Богуш А. Вектор наступності державних стандартів дошкільної і початкової освіти. *Дошкільне виховання*. 2007. № 7. С. 20 - 23.
7. Богуш А. Гавриш Н., Котик Т. Методика організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей у дошкільних навчальних закладах: підручник. К.: Видавничий Дім «Слово», 2006. 304 с.
8. Ветлугіна Н. О. Система естетичного виховання в дитячому садку. К., 1977. 255 с.
9. Волков Б. С., Волкова Н. В. Детская психология: логические схемы. М.: Владос, 2002. 256 с.
10. Воспитание детей дошкольного возраста/ Под ред. Прокопиенко Л.Н. К.: Рад. шк.,1990. 368 с.
11. Выготский Л. С. Воображение и творчество в детском возрасте. М.: Просвещение, 1991. – 93 с.
12. Выготский Л.С. Вопросы детской психологии. СПб.: СОЮЗ, 1997. 224 с.
13. Выготский Л. С. Психология. М.: ЭКСМО-Пресс, 2000. 1008с.
14. Гавриш Н. В. Розвиток мовленнєвої творчості в дошкільному віці. Донецьк: ТОВ «Лебідь», 2001. 218 с.

15. Горошко Н. А. *Зображувальна діяльність у дошкільному навчальному закладі. Четвертий рік життя.* Х.: Видавнича група «Основа», 2007. 176 с.
16. Давыдов В. В. *Послесловие. Воображение и творчество в детском возрасте / Выготский Л. С.* М.: Просвещение, 1991. С. 87 - 91.
17. Дружинин В. Н. *Психология общих способностей.* СПб.: Питер, 2002. 368 с.
18. Запорожец А. В. *Психология: Учебник.* М.: Просвещение, 1965. 237 с.
19. *Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень / за ред. В.О. Моляко, О. Л. Музики.* Житомир: Вид-во Рута, 2006. 320 с.
20. Казакова Т. Г. *Теория и методика развития детского изобразительного творчества.* М.: Владос, 2006. 256 с.
21. Кедров Б.М. *О творчестве в науке и технике.* М., 1987. 192 с.
22. Кириленко Т. С. *Праця рутинна і творча. Основи психології / за ред. О. В. Киричука, В. А. Роменця.* Вид. 6-те. К.: Либідь, 2006. С. 302 - 303.
23. Кириченко М. А. Кириченко І. М. *Основи образотворчої грамоти: навч. посіб.* К.: Вища школа, 2002. 190 с.
24. Клименко В. В. *Психологія творчості: Навч. посібн.* К.: Центр навчальної літератури, 2006. 480 с.
25. Козлова С. А., Куликова Т. А. *Дошкольная педагогика: Учеб. пос.* М.: Издательский центр «Академия», 2001. 416 с.
26. Кондратенко Т. Д., Котырло В. К., Ладывир С. А. *Обучение старших дошкольников.* К: Рад. Шк., 1986. 152 с.
27. Кононко О. Л. *Виховуємо соціально компетентного дошкільника : навч-метод. посібн.* К.: Світич, 2009. 208 с.
28. Корчинова О. В. *Декоративно-прикладное творчество в детских дошкольных учреждениях.* Ростов на Дону: Феникс, 2002. 320 с.
29. Костюк Г. С. *Навчально-виховний процес і розвиток особистості / Під ред. Л. М. Проколієнко.* К.: Радянська школа, 1989. 608 с.

30. Котляр В. П. Основи образотворчого мистецтва і методика художнього виховання дітей: навч. посібн. К.: Кондор, 2006. 200 с.
31. Кривоніс М. Л., Дроботій О. Л. Образотворча діяльність. Старший вік. Х.: Ранок, 2017. 208 с.
32. Кузин В. С. Психология Учебник / Под ред. Б. Ф. Ломова. М.: Высшая школа, 1982. 256 с.
33. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность. М.: Политиздат, 1975. 304 с.
34. Ликова І.О. Програма художнього виховання, навчання й розвитку дітей 2-6 років «Кольорові долоньки». Х.: Веста: Ранок, 2007. 128 с.
35. Лисенко Н. В., Кирста Н. Р. Педагогіка українського дошкілля: У 3-х частинах. – Ч.2: Навч. посіб. К.: Видавничий Дім «Слово», 2010. 360 с.
36. Люблінська Г. О. Дитяча психологія. К.: Вища школа, 1974. 355 с.
37. Малиніна І. О., Чен Н. В., Голубев В. В. Образотворче мистецтво: навч. посібн. Харків: Скорпіон, 2003. 62 с.
38. Маноха І. Наукова, художня, практична творчість / *Основи психології* / за ред. О. В. Киричука, В. А. Роменця. Вид. 6-те. К.: Либідь, 2006. С. 356 - 366.
39. Моляко В. А. Творческая конструкторология (пролегомены). К.: Освіта України, 2007. 338 с.
40. Мухина В. С. Возрастная психология: феноменология развития, детство, отрочество: учебник. М.: Академия, 2000. 456 с.
41. Мухина В. С. Детская психология / Под ред. Л.А. Венгера. 2-е изд. М.: Просвещение, 1985. 272 с.
42. Немов Р. С. Психология. – М: Просвещение, 1990. - 301 с.
43. Николаева Е. И. Психология детского творчества. СПб.: Питер, 2010. 240 с.
44. Образотворче мистецтво з методикою викладання в дошкільно-навчальному закладі: підручник. / За заг. ред. Г.В. Сухорукової. К.: Видавничий Дім «Слово», 2010. С. 21-100.

45. Основи психології: підручник / За заг. ред. О. В. Киричука, В. А. Роменця. – Вид. 6-те, стереотип. – К.: Либідь, 2006. – 632 с.
46. Основы дошкольной педагогики / Под ред. А. В. Запорожца, Т. А. Марковой. М.: Педагогика, 1980. 272 с.
47. Пичугина Н. О., Айдашева Г. А., Ассаулова С. В. Дошкольная педагогика. Конспект лекций. Ростов н/ Д.: «Феникс», 2004. 384с.
48. Пісоцький О. П., Пісоцька Л. М. Основи образотворчого мистецтва та образотворча діяльність у дошкільному віці : навч. посіб. для студентів спеціальності "Дошкільна освіта". Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2017. 163 с.
49. Подготовка детей к школе/ Под ред. Л. А. Парамоновой. М.: Просвещение, 1989. 176 с.
50. Половіна О. Мистецька освіта дошкільнят: свобода, творчість, інтеграція. *Дошкільне виховання*. 2019. № 5. С.3
51. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Т. Поніманська. – К.: «Академвидав», 2013. 456 с.
52. Поніманська Т. І., Дичківська І. М. Дошкільна педагогіка. Практикум. Навчальний посібник. К.: Видавничий Дім „Слово”, 2004. 352с.
53. Пономарев Я. А. Психология творчества и педагогика / Я. А. Пономарев. – М.: Педагогика, 1976. – 280 с.
54. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля» / О. І. Білан, Л. М. Возна, О. Л. Масименко та ін. – Тернопіль: Мандрівець, 2017. – 264 с.
55. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі». У 2 ч. Ч. 2. Від трьох до шести (семи) років/ за наук. кер О. Л. Кононко. К.: ТОВ «МЦФЕР-Україна», 2014. 452 с.
56. Проскура Е. В. Развитие познавательных способностей дошкольников / Под ред. Л. А. Венгера. К.: Рад. школа, 1985. 127с.

гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького ДПУ ім. І. Франка». 2019. Т. 3. № 23. С. 19 - 183.

73. Эльконин Д.П. Психическое развитие в детских возрастах. Воронеж, 1995. 416 с.

74. Эстетика: словарь. / под общ. ред. А. А. Беляева и др. – М.: Политиздат, 1989. 447с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Бесіда 1.

Уявлення про образотворче мистецтво дітей 5-го року життя

1. Чим займається художник? Що він робить, створює?
2. Що тебе найбільш цікавить, приваблює на цьому малюнку? (Дитині демонструється яскравий, красивий рисунок зі зрозумілими художніми образами)
3. Спробуємо разом з тобою поміркувати, що таке мистецтво: красиве зображення людини, тварини, природи; зображення створено фарбами, пластиліном, або іншими матеріалами; цікаве людям яскравими кольорами, розміром, несхожістю. Чи можна вважати малюнок художника мистецтвом? Поясни чому?
4. Що художник намалював на цих малюнках? (дитині пропонується 4-5 зображень з різним наповненням: тварина, людина, птахи, дитяча гра, пора року тощо). Чи подобаються тобі малюнки? Чим?
5. А що ще може намалювати, зобразити художник? Чому у нього багато малюнків?
6. Подивись на ці зображення. Назви види мистецтва. Чим вони різняться між собою?

Додаток Б

1. Чи подобається тобі малювання? Чим?
2. Що тобі, зазвичай, потрібно для малювання?
3. Чим, крім фарб та олівців, користувалися на заняттях з малювання у садочку чи вдома? Чи подобалося діяти такими матеріалами?
4. Чим тобі краще за все малювати: фарбами, олівцями чи іншими способами? Чому?
5. Що робиш коли не вдається щось намалювати, зобразити: а) засмучуюся і кидаю малювати; б) щось продовжую малювати; в) очікую допомоги від дорослих.

Додаток В

Бесіда № 3. Ставлення до власної художньо-естетичної творчості

1. Чи подобається тобі малювати? Чим саме?
2. Що тобі більш цікаво: малювати чи розглядати малюнки?
3. Чи просиш дорослих допомогти тобі під час малювання? Чому В чому саме?
4. Що дорослі говорять про твої малюнки?
5. Чи любиш ти малювати разом з дорослими? Чому?
6. Чи хотів би ти бути художником? Поясни чому.

Додаток Г

Анкета для вихователів

1. Що ви розумієте під поняттям дитяча творчість? а) пізнання світу; емоційно-ціннісне ставлення до світу; в) засвоєння цікавої діяльності дітьми.
2. Вкажіть у чому полягає сутність дитячої художньо-естетичної творчості? а) оригінальний підхід до зображення художніх образів; б) відображення навколишньої дійсності; в) поєднання художнього образу й виражальних засобів.
3. Чи можете вказати, як ваші вихованці ставляться до художньо-естетичної діяльності? а) майже всі; біля половини; в) невелика частина.
4. У своїй навчально-виховній діяльності, як саме ставитеся до проявів художньо-естетичної творчості у дітей? а) завжди підтримую; б) намагаюся вдосконалювати, розвивати; в) спокійно.
5. Які засоби, на вашу точку зору доцільно використовувати для підтримки та розвитку образотворчі? а) звичайні техніки роботи (гуаш, акварель, олівці); б) нетрадиційні техніки малювання.
6. Чи допомагаєте дитині засвоювати використання нетрадиційних технік малювання? а) так, намагаюся, щоб дитина все правильно зобразила; б) інколи, за потреби, оскільки творчість це щось самостійне; в) ні, вважаю, що це зайве.
7. Перелічіть, які нетрадиційні техніки (засоби) малювання використовуєте у роботі з дітьми 5 року життя?
8. Чи співпрацюєте у цьому питанні з родинами вихованців? а) так, постійно; б) інколи; в) не вважаю за потрібне

Додаток Д

Анкета для батьків

1. Який вид образотворчості є найбільш улюбленим у вашої дитини?
а) малювання; б) ліплення; в) аплікація.
2. На основі чого ви зробили цей висновок?
а) спостерігаючи за дитиною; б) власні переконання; в) від вихователів;
г) точно не пам'ятаю чи журнал, чи телебачення.
3. Чи підтримуєте прагнення вашого малюка до творчості?
а) пропоную художні матеріали; б) разом малюємо, ліпимо; в)
розглядаємо картинки, дитячі малюнки, ілюстрації до казок, оповідань.
4. Чи має дитина вдома місце та художні матеріали для творчості?
а) так; важко сказати; має, але недостатньо; г) *ваш варіант*
5. Чи малювали ви разом з дитиною нетрадиційними техніками малювання?
а) так, постійно; б) інколи; в) не пам'ятаю.
6. Які нетрадиційні техніки (засоби) малювання використовували у спільній діяльності з дітьми? Перелічіть.
7. Як саме реагує дитина на малювання нетрадиційними техніками разом з вами?
а) позитивно, з захопленням; б) відмовляється разом зі мною малювати;
в) не можу сказати, потрібно спробувати.
8. Чи спілкувалися з проблеми нетрадиційних технік малювання з вихователем?
а) ні; б) інколи з'ясовую деякі непорозуміння; в) постійно цікавлюся незвичними техніками у вихователя.